

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2010 – 2013

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jana Hazuková

Historie péče o mentálně postižené

Praha 2013

Vedoucí bakalářské práce
PhDr. Josef Novotný, CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR STUDIES

2010 - 2013

BACHELOR THESIS

Jana Hazuková

The history of the care of mentally disabled people

Prague 2013

The bachelor thesis Work Supervisor:

PhDr. Josef Novotný, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky

Poděkování

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce PhDr. Josefu Novotnému, CSc. Za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Anotace

Ve své bakalářské práci se zabývám historickým vývojem péče o mentálně postižené od počátku po současnost. Práce je rozdělena do pěti kapitol. Úvodní kapitola se zabývá teoretickými východisky. Ve druhé kapitole je cílem nastínit vývoj péče o mentálně postižené od počátku do 20. století. Třetí kapitola je již zaměřena na péči v našich zemích od 19. století, kde jsem vytyčila několik osobností, které jsou s touto problematikou neodmyslitelně spojeny. Předposlední kapitola je v duchu praktické části. Je věnována historii a vývoji Základní praktické školy a Praktické školy Karla Herforta v Josefské ulici na Praze 1. Zde jsem se snažila nastínit nejen historii vzniku, ale také počty žáků v jednotlivých školních letech v souvislosti s významnými historickými obdobími. Závěrečnou kapitolu jsem pak věnovala celkovému shrnutí problematiky vývoje péče o mentálně postižené a srovnání jednotlivých období.

Klíčové pojmy

Historie péče, mentálně postižený, mentální retardace, praktická škola, slabomyslnost, základní praktická škola.

Annotation

I deal with the historical development of the care of mentally disabled people from its beginning up to the present in my B.A.thesis. The thesis is divided into five chapters. The opening chapter deals with the theoretical themes, the definition of mental disability, its origin and classification. The development of the care of mentally disabled people since the beginning of the 20-th century is the topic of the second chapter. The third chapter is focused on the care which is provided in our country. I mentioned several well known persons who are connected to this issues. The last but one chapter is the practical one. It describes the history as well as the development of The Karel Herfort Primary and Practical School in Prague 1, Josefovská Street. I try to outline not only its history but also the number of pupils in connection with the important historical periods. Finally I sum up both the development of the care of mentally disabled people in general and the comparison of the particular periods.

Key words

History of the care, mental disability, mentally disabled person, Practical school, The Primary and Practical school, weak-mindedness.

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	10
1.1 Terminologie	10
1.2 Definice	11
1.3 Etiologie mentální retardace.....	12
1.4 Klasifikace.....	13
1.4.1 Klasifikace podle etiologie	13
1.4.2 Klasifikace podle vývojových období.....	13
1.4.3 Symptomatologická klasifikace	14
1.4.4 Klasifikace podle typu chování.....	14
1.4.5 Klasifikace podle stupně mentálního postižení	14
2 HISTORIE PÉČE O MENTÁLNĚ POSTIŽENÉ OD POČÁTKU DO 20. STOLETÍ.....	16
3 HISTORIE PÉČE O MENTÁLNĚ POSTIŽENÉ V NAŠICH ZEMÍCH OD 19. STOLETÍ.....	23
3.1 Významné osobnosti.....	26
3.1.1 Karel Slavoj Amerling (1807-1884).....	26
3.1.2 Karel Herfort (1871-1940).....	28
3.1.3 Josef Zeman (1867-1961)	31
3.1.4 Jan Mauer (1878-1937).....	35
3.1.5 František Čáda (1865-1918).....	36
3.2 Čádovi sjezdy	37
3.3 Péče o mentálně postižené po druhé světové válce	44

4	ZÁKLADNÍ ŠKOLA PRAKTICKÁ A PRAKTICKÁ ŠKOLA KARLA HERFORTA	47
4.1	Situace na Základní škole praktické a Praktické škole Karla Herforta po roce 1989	50
4.2	Porovnání přístupu zařazování dětí do pomocných tříd a požadavků na učitele pomocného školství.....	51
4.3	Shrnutí průzkumu na Základní škole praktické a Praktické škole Karla Herforta.....	52
4.4	Vybrané školní roky z kroniky Základní školy praktické a Praktické školy Karla Herforta.....	57
5	SHRnutí CELKOVÉHO VÝVOJE V PÉČI O MENTÁLNĚ POSTIŽENÉ	63
	ZÁVĚR.....	66
	SEZNAM LITERATURY	67
	SEZNAM GRAFŮ	69

ÚVOD

Každé postižení, každá nemoc, každá slabost jsou součástí lidského údělu, stejně tak jako narození a smrt. Již v dávných dobách na svět přicházeli jedinci, kteří trpěli nejrůznějšími vadami, nedostatky či poruchami. Toto je bohužel stále neměnné, a v každém historickém období docházelo a dodnes dochází k narození takto postižených jedinců. Co si ale prošlo velkou změnou a obrovským vývojem je vztah společnosti k těmto jedincům. V jednotlivých historických obdobích se vyvíjely a měnily názory na tyto jedince, na jejich zařazení do společnosti a života.

Každý člověk nemá to štěstí, aby se narodil zdravý, proto je důležité zamyslet se nad chováním k postiženým jedincům. Mezi nejpočetnější skupinu zdravotně postižených lze zařadit jedince s mentálním postižením, ale i přesto se stále setkáváme s lidmi, kteří nevědí co si pod tímto pojmem představí. Již v historii byli lidé ovlivněni předsudky, nejasnostmi a záhadami, které bohužel přetrvávají do dnes.

Bakalářská práce pojednává o historickém vývoji péče o mentálně postižené. Práce je rozdělena do několika kapitol a jejím cílem je v úvodu seznámit s problematikou a terminologií mentálního postižení. V dalších kapitolách má pak za cíl nastínit historický vývoj od počátků vývoje po současnost, a to především na našem území. Závěrečná kapitola je věnována historickému vývoji Základní praktické školy a Praktické školy Karla Herforta na Praze 1 v Josefské ulici.

Bakalářská práce má především teoretický charakter a pro autorku je přínosem především v prohloubení dosavadních informací.

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1.1 Terminologie

Před nástinem historického vývoje péče o mentálně postižené je potřeba zmínit, upřesnit a vymezit několik termínů. V současné české psychopedii se nejčastěji můžeme setkat s termínem mentálně retardovaný nebo synonymem mentálně postižený jedinec. V odborné literatuře je pak samotný syndrom označován jako mentální retardace. Tento termín se ovšem používá až od roku 1959, kdy se konala konference světové zdravotnické organizace (WHO) v Miláně. Zde se zástupci jednotlivých vědních oborů zabývajících se problematikou jedinců s poruchami intelektu dohodli na sjednocení pojmu a terminologického vymezení daného jevu. Tento termín zasahuje do všech oblastí postiženého jedince po celý jeho život a má interdisciplinární charakter.

(Černá, 2008)

Z historického hlediska se však můžeme setkat i s mnoha dalšími termíny. Dříve se velmi často užívala označení jako slabomyslný, abnormální, úchylný, opožděný, defektní, duševně postižený, rozumově postižený, mentálně defektní, rozumově zaostalý, rozumová či duševní vada a mnohé další. V průběhu let však od nich bylo opuštěno a to především pro svoji pejorativnost. (Černá, 2008)

„Od druhé poloviny 20. Století se stále více zdůrazňuje významnost osobnosti, tj. individuální specifičnost každého člověka s postižením. Souvisí to také s nově přijatou koncepcí (paradigmatem) tzv. speciálních potřeb a podpor oproti dříve uplatňované koncepci neschopností. Postiženým lidem jsou přiznávána práva na plnohodnotný život ve společnosti, do níž se narodili a jejíž povinností je vytvořit takový systém speciálních služeb a podpor, aby jejich potřeby byly po celý život adekvátně naplňovány a byla dosažena co nejvyšší možná kvalita života.“

(Černá, 2008, str. 75,76)

1.2 Definice

„Každý člověk s mentálním postižením je svébytný subjekt s charakteristickými osobními rysy“ (Švarcová, 2011, str. 28).

V odborné literatuře se můžeme setkat s mnoha definicemi mentální retardace, jelikož stále nejsou vyřešeny otázky adekvátního stanovení definice, která by vyhovovala jak všem odborným, tak zároveň různorodým aspektům. (Černá, 2008)

V díle Ivany Švarcové „Mentální retardace“ je mentální retardace definována jako zaostávání vývoje rozumových schopností, kdy dochází k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám adaptačních schopností. Tento děj je důsledkem organického poškození mozku. Vzniká na základě strukturálního poškození mozkových buněk nebo abnormálního vývoje mozku. Je to tedy trvalé snížení rozumových schopností, které vzniklo na základě poškození mozku nebo nedostatečné funkce centrální nervové soustavy. (Švarcová, 2011)

V literatuře Marie Černé se setkáme s rozdělením definic do skupin podle základního kritéria na definice zdůrazňující aktuální pásmo inteligence, definice zdůrazňující biologické faktory, dále definice se zdůrazněním sociálních faktorů, v neposlední řadě definice zdůrazňující více hledisek současně. (Černá, 2008)

Mentální retardaci můžeme definovat také jako „Celkové snížení intelektuálních schopností osobnosti postiženého, které vzniká v průběhu vývoje a je obvykle provázeno nižší schopností orientovat se v životě. Nedostatek adaptivního chování se projevuje ve zpomaleném, zaostávajícím vývoji, v ohraničených možnostech vzdělávání a nedostatečné sociální přizpůsobivosti, přičemž se uvedené příznaky mohou projevovat samostatně nebo v různých kombinacích“. (Černá, 2008, str. 79)

Člověk s mentální retardací se většinou s velkou pravděpodobností setká s mnohem většími obtížemi při plnění sociálních rolí, které jsou charakteristické pro člověka stejného věku a pohlaví než člověk nepostižený, ačkoliv jsou oba příslušníky stejného sociokulturního prostředí. (Černá, 2008)

Mentální postižení by nemělo být chápáno jako nemoc, ale jako stav trvalý, který je způsoben neodstranitelnou nedostatečností nebo poškozením mozku. (Švarcová, 2011)

1.3 Etiologie mentální retardace

Etiologie neboli výklad příčin mentální retardace je velice rozmanitý. Můžeme se setkat s množstvím možných vlivů v prenatálním, perinatálním i postnatálním období. (Černá, 2008)

Příčiny v **prenatální období** (před narozením dítěte) ohrožují zdravý růst plodu. Jedná se zde především o špatnou výživu během těhotenství, úrazy matky, působení toxických látek a záření, infekční onemocnění matky během těhotenství. Dále příčiny v **období perinatálním** (kolem porodu a bezprostředně po něm), kdy může dojít k hypoxii (nedostatek kyslíku) plodu, či při dlouhotrvajícím porodu. A na závěr neméně důležité **příčiny postnatální**. Ty ohrožují jedince po porodu, prakticky celý život (úrazy, onemocnění, infekce, aj.). Svůj význam zde mají ovšem i metabolické a chromozomální poruchy a dědičnost. (Valenta, 2009)

Příčiny vzniku mentální retardace a jejich možných kombinací jsou velmi rozmanité, jak již bylo zmíněno. Proto mezi lidmi s mentální retardací existuje tak obrovská variabilita, která se těchto příčin týká. Je potřeba si uvědomit, že u každého jedince nelze vždy určit, čím byla mentální retardace způsobena. Zda se jedná pouze o jevy biologické a do jaké míry se na aktuálním stavu jedince podílejí vlivy sociální, jelikož jak biologické, tak i sociální faktory se v osobnosti každého člověka prolínají. Každý původní obraz postižení může být během života jedince pozměněn a to pozitivně i negativně. Může k tomu docházet vlivem podnětného nebo nepodnětného sociálního prostředí a životních zkušeností. Nesmíme také zapomínat na to v jakých souvislostech a kdy k mentální retardaci došlo, tzv. časový faktor. I přes veškeré pokroky v biologických vědách a zpřesňující se možnosti diagnostiky mentální retardace stále je a zůstává mnoho příčin vzniku mentální retardace doposud neznámých. (Černá, 2008)

V různé odborné literatuře ať medicínské, psychologické tak i pedagogické nacházíme dle etiologických faktorů různá schémata, kategorizace a klasifikace mentální retardace. „*Vzniklé klasifikační systémy můžeme chápat pouze jako více či méně dohodnutý způsob diferencování mezi jednotlivci, jejichž společnou charakteristikou je mentální retardace.*“ (Černá, 2008, str. 85)

1.4 Klasifikace

1.4.1 Klasifikace podle etiologie

„*Mentální retardace nemá jednotnou příčinu, většinou vzniká součinností více faktorů.*“ (Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007, str. 29)

Klasifikace podle Penrose

- a) *Příčiny endogenní neboli genetické, dědičné.* Lze je rozdělit na dávné, které jsou způsobeny spontánní mutací v zárodečných buňkách nebo čerstvé jako spontánní mutace.
- b) *Příčiny exogenní neboli vzniklé prostředím.* Tyto lze rozdělit na vznikající v raném těhotenství poškozením oplozeného vajíčka, dále v pozdním těhotenství intrauterinní infekcí, špatnou výživou či inkompatibilitou, při intranatálním abnormálním porodu a v neposlední řadě při postnátalní nemoci nebo úrazech v dětství či nepříznivým vlivem výchovy.

Klasifikace podle Zvolenského (1996)

Zvolenský jako nejčastější příčiny etiologického vzniku mentální retardace uvádí dědičnost, specifické genetické příčiny a nspecifické podmíněné poruchy, sociální faktory, environmentální faktory.

Klasifikace podle Langer (1996)

Langer rozděluje příčiny vzniku mentální retardace na vrozené a získané.

1.4.2 Klasifikace podle vývojových období

Tato klasifikace vychází z jednotlivých vývojových období u osob s mentální retardací, v předškolním věku ze zvláštností ve vývoji, dále v mladším a starším školním věku či adolescenci. Zde je potřeba vycházet ze znalostí vývojových období zdravé populace a ze zákonitostí, kterými se proces vývoje řídí.

1.4.3 Symptomatologická klasifikace

Tato klasifikace se zabývá typickými příznaky vzhledu, somatických zvláštností, motorického a psychického vybavení a v neposlední řadě osobnostními rysy mentálně postižených jedinců.

1.4.4 Klasifikace podle typu chování

Tato klasifikace člení mentálně postižené jedince podle jejich chování a to na eretické (verzatilní), torpidní (apatické) a nevyhraněné.

1.4.5 Klasifikace podle stupně mentálního postižení

Nejpoužívanější klasifikací pro speciálně-pedagogickou praxi je v dnešní době užívána klasifikace podle stupně mentálního postižení. Ta využívá číselnou hodnotu IQ (intelligenční koeficient) a většinou se charakterizuje jako „disproporce chronologického a mentálního věku“. Stupeň mentální retardace se většinou měří pomocí standardizovaných testů inteligence. To však může být nahrazeno i škálami, které určují stupeň sociální adaptace v určitém prostředí. V průběhu času se intelektuální schopnosti mohou měnit a to díky cvičení a rehabilitaci.

V současné době se využívá členění podle desáté revize Světové zdravotnické organizace (WHO) z roku 1992, která vešla v platnost 1. 1. 1993.

F 70 Lehká mentální retardace – IQ v rozmezí 50 až 69, obtíže při školní výuce. Je zde narušena především schopnost logického, hypotetického a abstraktního myšlení. Postižení mají opožděn vývoj řeči, požívají jednoduché věty. Napodobují to, co vidí nebo slyší. Dospělí jsou schopni práce a úspěšně udržují sociální vztahy.

F 71 Středně těžká mentální retardace – IQ v rozmezí 35-49. Lze pozorovat větší obtíže s chápáním, se zvládnutím běžných jednoduchých činností a především s řečí. Tito jedinci se mohou naučit číst a psát, a dokážou se vyvinout k určité hranici soběstačnosti a nezávislosti. Dospělí potřebují určitý stupeň podpory k práci a také k činnostem ve společnosti.

F72 Těžká mentální retardace – IQ v pásmu 20 – 34. Zde je potřeba trvalá podpora. Závažným způsobem je narušena CNS, kdy se vyskytují svalové vady a také špatná pohyblivost. Nastávají závažnější problémy jak se vzděláním, tak s výchovou. V tomto případě se nejedná jen o mentální postižení, ale zpravidla i o postižení tělesné.

F 73 Hluboká mentální retardace – IQ dosahuje nejvýše 20. Jedinci již nejsou schopni samostatného pohybu. Potřebují pomoc při komunikaci, hygieně a pohybování. Nejsou schopni vzdělání ani výchovy. Tito jedinci většinou tak končí v trvalé ústavní péči.

F78 Jiná mentální retardace – Tuto mentální retardaci nelze přesně určit a to díky přidružení smyslových, tělesných postižení, poruch chování a autismu.

F79 Nespecifikovaná mentální retardace – Pro nedostatek znaků nelze jedince přesně zařadit.

(Tato podkapitola byla vypracována z literatury Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007, a Nývtová, 2010.)

2 HISTORIE PÉČE O MENTÁLNĚ POSTIŽENÉ OD POČÁTKU DO 20. STOLETÍ

Pokud pátráme po počátcích a historii péče o slabomyslné, musíme se spokojit pouze s velmi strohými zprávami, nebo jen s pouhým náznakem. Z dávných dob stojí za zmínku preventivní **Lykurgovo opatření** z roku 800 před Kristem. Již tehdy věděl, že požívání lihovin má neblahý účinek a vliv na potomstvo a to především na jeho duševní vývoj. Proto v den sňatku zakazoval požívání vína, jelikož právě tehdy docházelo k početí. Pokud se narodilo dítě, u kterého bylo jisté, že nebude nikdy způsobilé stát se obráncem státu, bylo usmrceno. V této době to nebylo žádným pokleskem ani prohřeškem, jelikož řecká výchova se nesla především v duchu tělesné a vojenské zdatnosti.

O slabomyslnosti mluví také zpráva z Pergamu. Lékař Marka Aurelia a jeho slabomyslného syna Galenose Claudiusa (130-200 po Kr.) již v té době rozeznával vrozenou a získanou slabomyslnost. „*Měl za to, že duše dlí v mozku*“ (Zeman, 1939, str. 3). Na toto téma napsal několik prací, které pojednávaly o hygieně a duševních chorobách a obsahovaly návod k léčení epilepsie. Dále se tímto zabývali také římsí autoři, Plinius ml. (63-115 po Kr.) nebo Juvenalis (60-140 po Kr.), kteří postřehli, že u mnohých osob v Alpách je snížení duševních schopností spojené s tělesnými poruchami. (Zeman, 1939)

Dále je zajímavé zmínit myslitele období starověku Marcuse Fabiuse Quintilianuse (39-95). Poukazoval na to, že tupost a také neschopnost jsou poměrně vzácné, podobně jako každá nemorálnost, a to především z toho důvodu, že je dítěti dána od přírody rozumová činnost i chápavost. (Monatová, 1998)

V raném středověku byla veškerá péče o slabomyslné přenechávána církevním společenstvem, především klášterům. Tato péče se v tomto období opírala především o almužnictví, a z toho důvodu mohla být poskytnuta jen malému počtu potřebných. Pokud budeme hovořit o „první skutečné péči“, tak ta se dostala především těm, kteří v nejstarších dobách vyvolali zvláštní pozornost, tedy kretinům. První klášterní chorobinec pro kretiny byl zřízen roku 1074 salcburským arcibiskupem v Admontě, kde bylo umístěno 12 kretinů. (Frainok, 2002)

Za další významný přístup ke slabomyslnosti lze také pokládat **přístup Arabů**. Ti neuznávali vlivy démonů při vzniku psychických nemocí, ale snažili se vysvětlit a objasnit příčiny vzniku přirozenou cestou. Z arabských pramenů se můžeme dozvědět, že již v roce 876 existovala v arabském světě první pečovatelská instituce pro duševně nemocné. Dále se pod jejich vlivem na území dnešního Španělska začala rozvíjet péče o nemocné, bezdomovce a také mentálně postižené. Tyto jejich humánní postoje k psychicky nemocným byly nejspíše ovlivněny jejich náboženskými názory. Ačkoliv se v koránu čte „Nesvěřujte slabomyslným statky, jež vám svěřil Alláh“, bere je ale v ochranu a radí „Odívejte je a mluvejte s nimi přívětivě“. Bylo totiž jasné, že slaboduchý se nedovede dobře o statky postarat, ale má právo na život jako každý zdravý jedinec. (Frainok, 2002)

V období renesance v 16. století stojí za zmínku **Juan Luis Vivies**, který se zabýval především analýzou variability individuálních zvláštností a to ve svém díle „Úvod k moudrosti“. (Frainok, 2002)

Století 17. bylo dobou mnoha významných představitelů, kteří se zabývali problematikou slabomyslnosti. V první řadě bych ráda zmínila a zastavila se u **Jana Ámose Komenského**, největšího českého myslitele, filozofa, pedagoga své doby. Své místo si v celkové historii zaslouží, a to především proto, že mnoho autorů ze zahraničí bylo v oblasti speciálního školství stejného nebo podobného názoru. Jan Ámos Komenský si plně uvědomoval rozdíly mezi dětmi, které mají vliv na stupeň jejich vychovatelnosti. Toto uvedl ve svém díle Velká didaktika. Rozlišuje mezi dětmi **šest skupin duševních schopností**:

- 1) Děti bystré, chtivé vědění a povolné (nejschopnější).
- 2) Děti vtípné, avšak hravé, ale přece poslušné.
- 3) Děti učenlivé, které jsou však zatvrzelé a také vzpurné.
- 4) Děti povolné a chtivé učení, avšak jsou zdlouhavé a těžkopádné. Takovýmito dětem se musíme přizpůsobovat a pomáhat jim. Přirovnává je k podzimnímu ovoci.
- 5) Děti tupé, vlažné a liknavé. Tyto děti již vyžadují vedení s trpělivostí.
- 6) Děti tupé, hloupé a vzpurné. Zde radí vykořeňovat jejich odbojnost.

První tři skupiny lze díky výchově přivést k pozitivním výsledkům. Ovšem je důležité dbát na metodicky odlišný postup, který si vyžadují. Touto klasifikací chtěl poukázat především na to, aby se věnovala plná pozornost všem dětem podle jejich individuálních zvláštností a využívali se vhodné výchovné postupy. (Monatová, 1998)

Anglický filosof **Johne Locke** (1632-1704) byl podobného názoru jako Jan Ámos Komenský. Za značný nedostatek výchovy považoval to, pokud vychovatel požaduje po žácích, aby se učili a konali takové činnosti, které jsou v rozporu s jejich povahou a nadáním. Pokládal mysl za nepopsanou desku, kterou lze formovat teprve empirickou zkušeností a rozumovou reflexí. Oba tito významní představitelé 17. století se sice vyjadřovali k problematice mentálního postižení, ale dále a do hloubky se jí však již nevěnovali. (Monatová, 1998)

Jako dalšího významného představitele 17. století bych ráda zmínila basilejského lékaře **Felixe Plattera**, který byl autorem první známé vědecké klasifikace duševních nemocí. Rozlišil **čtyři skupiny duševních nemocí**.

První skupinu označil jako **mentis imbecilitas – imbecilita – slabomyslnost**, kam zařadil osoby s poruchami intelektu různého stupně, s poruchami paměti a představivosti. Druhou skupinou je **mentis alienatio- choromyslnost**. Ve třetí skupině označené jako **mentis consternatio – zádumčivost** vyčlenil formy vrozené choromyslnosti, označované jako hloupost. Děti špatně chápou, některé mají těžce narušenou řeč nebo chybí úplně, objevují se u nich těžké tělesné anomálie. Čtvrtou skupinu pak označil **mentis defatigatio**, což byly stavy únavy mozkové činnosti.

V tomto století můžeme setkat se snahami pomáhat chudým a postiženým členům společnosti. Za zmínku zde stojí kněz **sv. Vincent de Paul** (1576-1669), který v Paříži zřídil sirotčinec, mezi jehož chovanci byli i mentálně postižení jedinci. Dále francouzský král **Ludvík XIV.** (1683-1715) nechal vybudovat první nemocnici pro postižené, která v té době však plnila funkci pouze jako útulek. (Frainok, 2002)

Daniel Defoe (1661-1731), významný anglický spisovatel a novinář projevil svůj smysl pro sociální opatření slabomyslných tím, že ve svých „Essay on Projekts“ navrhoval, aby vláda zřídila ústav pro slabomyslné a sám také vypracoval plány pro tento ústav. Téhož názoru, že péči o slabomyslné má vzít do rukou stát byl i **Benoit Saussure** (1740-1799). (Zeman, 1939)

Století 17. a 18. bylo rozvojem vědy. Byly položeny základy k teoriím učení, kdy **Descartes** (1596-1650) položil základy k percepci, které později rozpracovali **Locke** (1632-1704) a **Condillac** (1715-1789). Tyto poznatky našly své uplatnění i v Itardově pokusu o výchovu „divokého chlapce“ na počátku 19 století. (Frainok, 2002)

Roku 1793 tři myslivci krácející Caurským lesem u francouzského města Areyronu uviděli asi jedenáctiletého nahého idiota, který se snažil před nimi vyšplhat na strom jako opička. Tuto lidskou opičku chytli a přivedli ji do Paříže, kde se tohoto hochu ujal francouzský lékař **Jean Itard** (1774-1838) a na pařížském ústavě pro hluchoněmé s ním prováděl výchovné pokusy. (Herfort, 1928)

Významným představitelem 18. století v péči o slabomyslné byl opat zaháňského kláštera, později probošt ve Vratislavě a také reformátor rakouského školství za Marie Terezie, **Ignác Felbiger** (1724-1788). Ten rozlišoval různá nadání a uvažoval, jaká je třeba trpělivost, když jedni žáci věc pochopí a druzí ne. Když jedni jsou klidní a druzí nikoliv a když se jedna věc opakuje stokrát a stejně není pochopena. Stejně jako Jan Ámos Komenský radil, aby žáci, kteří nebyli nadaní, nebyli vyčleňováni z vyučování, ale aby jim byla věnována pozornost. (Zeman, 1939)

Velký pokrok v oblasti péče o slabomyslné můžeme pozorovat ve Francii po Velké francouzské revoluci začátkem 19. století. Především kvůli ní došlo ke změně filozofického myšlení směrem k člověku. V Deklaraci práv člověka byla zdůrazněna nutnost pomoci společnosti a také všem jejím nešťastným členům. Bohužel se ale tyto proklamované zásady nepodařilo realizovat, avšak ideje humánnosti umožnily vznik a rozvoj nových názorů a postojů k postiženým členům společnosti. Psychiatr **Filip Pinel** (1745 – 1826) se například zasloužil o to, aby duševně nemocní nebyli vsazováni do okovů nebo přísné izolace. Byl také prvním psychiatrem, který chápal idiocii (všechny stavy výraznější slabomyslnosti) jako psychické onemocnění, při kterém se vyskytuje opoždění v rozvoji rozumových a afektivních schopností. Tento stav vymezoval jako narušení funkce rozumu a smyslů různého stupně a to celkově. (Frainok, 2002)

Jean Etiéne Dominik Esquirol (1772-1840), žák Pinela, poukázal na to, že idiocie není nemoc, ale pouze stav, při kterém se nikdy neobjevily žádné rozumové schopnosti či se během života nevyvinuly. Poprvé přesněji rozlišoval vrozenou

a získanou slabomyslnost. Úroveň řeči se mu stala kritériem pro určení stupně slabomyslnosti - tzv. symptomatologická klasifikace slabomyslnosti. Později tento svůj pohled rozšířil o emocionální kritérium a z tohoto hlediska rozlišoval dvě skupiny slabomyslných. **První** byli poslušní a poddajní jedinci, kteří byli schopni osvojit si pouze menší rozsah vědomostí, **druhým** byli jedinci slabomyslní s nerovnoměrným rozvojem schopností a s většími odchylkami v chování. Vybuďoval také základy klinického výzkumu slabomyslnosti. Pinel, Itard i Esquirol ovlivnili řadu významných lékařů v péči o slabomyslné. (Frainok, 2002)

Eduard Seguin (1812-1880), další významný francouzský lékař a pedagog své doby významně ovlivnil vývoj péče o slabomyslné. Byl průkopníkem zcela nového pojetí této péče. Rozvinul Itardovy myšlenky a ve své podstatě vytvořil základy speciální výchovy slabomyslných. Ve svých začátcích pracoval jako lékař ve vedoucí pozici dětského oddělení pro slabomyslné v psychiatrické léčebně v Bicetre. Zde však působil pouze čtyři roky. Jím zavedený výchovný režim nenacházel vždy pochopení u vedení léčebny ani u spolupracovníků, proto odešel a založil si soukromou školu pro slabomyslné. Tato škola však měla malý ohlas, a jelikož se Seguin nemohl smířit také s nově nastoleným režimem Napoleona III, odešel roku 1850 do Spojených států amerických, kde dovršil své dílo. Podle Seguina bylo úkolem výchovy slabomyslných navázat kontakt s okolním světem a to úplný. Cílem výchovy by pak mělo být rozvinutí schopností a vytvoření pracovních návyků, tak aby i slabomyslní byli užiteční pro společnost a díky manuální pracovní činnosti se mohli stát prostředkem pro vlastní rozvoj osobnosti. Zdůrazňoval rozvoj vnímání jako jeden z nejdůležitějších úkolů výchovy.

Vypracoval systém výchovných postupů a metod a navrhl i konkrétní pomůcky. Tyto své principy formuloval ve formě tzv. „**triady**“. Ta obsahovala oblasti **výchova činnosti a aktivity**, což znamená rozvoj motoriky a smyslů, dále **výchova myšlení** znamenající utváření představ, ovládnutí elementárních poznatků a dovednosti čtení, psaní, počtů a **výchova vůle**, která podle něho odpovídá mravní výchově, protože výchova vůle učí mentálně postižené vládnout svým instinktům. Toto jeho pojetí bylo velice moderní, jelikož pracoval s více smysly najednou. Svě zvláštní místo také přisuzoval rozvoji motoriky. Domníval se, že učení je možné jedině, jako plnění úkolů, při kterých se projevuje aktivní vypětí vůle, ale je možné jedině tehdy, pokud jsou

rozvinuty smysly. Seguin zemřel roku 1880 ve Spojených státech amerických. Během svého života vydal mnoho odborných prací. Mezi nejvýznamnější lze zařadit „Morální léčba, hygiena a výchova idiotů a ostatních opožděných dětí“ z roku 1846. Zde byly shrnuty všechny teoretické návrhy a praktické zkušenosti. Tyto jeho metody výrazně ovlivnili i Marii Montessoriovou a další pedagogy, kteří se zabývali rozvíjením systému výchovy mentálně retardovaných. (Frainok, 2002)

Mezi francouzskými představiteli je pak dále významné zmínit francouzského lékaře **Ferruse**, který v Bicetru u Paříže založil oddělení pro slabomyslné ve Francii. Zde působili slavní lékaři jako Seguin, Voisin, Falret a další. Ve Francii byla také založena slavná francouzská lékařská škola pro psychologii mládeže. Dále zde vznikla slavná metodika lékařsko-pedagogická, která se stala „učitelkou“ nápravné pedagogiky v naší vlasti. Francii tak lze právem označit za kolébku v péči o slabomyslné.

(Herfort, 1928)

Italská lékařka **Maria Montessoriová** (1870-1952), jak již bylo zmíněno, navázala na podněty lékařů Jeana Itarda a Edouarda Seguina. Dospěla k závěru, že psychicky opožděné, zaostalé děti potřebují pro svůj vývoj manuální a pohybovou aktivitu. Působila v Římě, kde v letech 1889-1901 vedla Ortofrenickou školu. *„Zabývala se výchovou rozumově opožděných dětí a pokoušela se v první řadě rozvinout a zdokonalit rozvoj jejich smyslových orgánů tím, že používala řadu didaktických pomůcek, jež vytvořila podle Fröbelových Dárků“*

(Monatová, 1998, str. 46).

M. Montessoriová působila také v útulku San Lorenzo v Římě. V roce 1907 založila „Dům dětí“, kde se nacházely děti z chudých rodin různé úrovně. Zakřiknuté, plačící, mentálně retardované. Později se soustředila i na normálně vyvinuté předškolní děti, pro které zřizovala „Dětské domovy“. Zde uplatňovala vše, co bylo původně určeno pro mentálně postižené. Roku 1909 ve spise „Metoda vědecky pedagogická, užitá v dětské výchově v dětských domovech“ charakterizovala všechny své metody. Roku 1926 tato příručka vyšla v češtině pod názvem „Příručka vědecké pedagogiky“. Díky této své činnosti se stala celosvětově proslulou, ale i ona se ve 20. letech 20. století neobešla bez kritiky. Příčinou této kritiky bylo její upřednostňování senzomotorické složky a nedoceníení složky jazykové, estetické a morální výchovy. (Monatová, 1998)

Další zajímavý přístup, měl belgický lékař **Ovide Decroly** (1871-1932). Se svoji manželkou roku 1901 založil soukromý „Ústav speciálního vyučování“ v Bruselu pro duševně opožděné a nenormální jedince.

„Používal s úspěchem výchovné hry jako terapeutický a didaktický prostředek.“ (Monatová, 1998, str. 47) Roku 1907 otevřel výchovné zařízení v Bruselu s názvem „Životem pro život“ pro normálně vyvinuté děti. Zde aplikoval zkušenosti, které získal při výchově dětí postižených. Roku 1914 publikoval ve své práci „Výchovné hry pro malé děti a pro psychicky zaostalé“ řadu her, které on sám vymyslel a sestrojil. Tímto se zabývala také **Alice Descoedresová**, která na něho navázala a později doplnila v knize „Vývoj dítěte od dvou do sedmi let“. Decroly považoval didaktické hračky za velmi významné pro stimulaci dítěte. (Monatová, 1998)

Roku 1828 německý pedagog **Gothar Guggenmoos** (1775-1838) založil v Solnohradě malý „Kretinheim“ a dal tak základ německé péči o slabomyslné děti.

Ve Švýcarsku byl významným představitelem 19. století v péči o slabomyslné švýcarský lékař **Jakub Guggenbühl** (1816-1863), kterého ovlivnilo setkání s jedincem, který byl postižený kretenismem. Díky zaujetí tímto chlapcem roku 1841 založil Léčebnu s výchovným ústavem v Abendbergu u Interlackenu. Byl přesvědčen, že kretenismus je oproti idiocii léčitelný a to pokud se dodrží určité podmínky systematické tělesné výchovy a dojde ke zlepšení životních podmínek a kultivování prostředí. Ve svém výchovném programu měl zařazené léčení podáváním léků, výuku založenou na názornosti, tělesnou a duševní hygienu, pobyt na čerstvém vzduchu, rozvíjení otupených smyslových orgánů, bezmasou stravu. Během krátké doby vykazovalo francouzské a německé oddělení, kde se toto realizovalo, velmi dobré výsledky. Tu pak Guggenbühl publikoval v „První zprávě o Abendbergu“. Dočkal se z velké části pozitivních ohlasů. Zasloužil se tak o zvýšení zájmu a účinnější péči o kretiny a to především ve Švýcarsku, Francii, Velké Británii i Nizozemí. Jeho žák Edouard Seguin (1812-1880) pak vytvořil novou metodu výchovy a léčení slabomyslných, jak již bylo zmíněno. (Monatová, 1998)

3 HISTORIE PÉČE O MENTÁLNĚ POSTIŽENÉ V NAŠICH ZEMÍCH OD 19. STOLETÍ

Vlastní počátky péče o mentálně postižené se v našich zemích datují od 60. let 19. století, kdy se začaly v českých zemích zakládat první ústavy pro slabomyslné. Do takovýchto ústavů byly tehdy přijímány především děti příslušníků vládnoucí třídy. Ostatní většina postižených pak zůstávala nadále bez náležité péče. V té době šlo však spíše jen o pokusy o vzdělávání a výchovu slabomyslných, jelikož nebyla zajištěna a ani poskytována náležitá péče zdravým dětem. (Eisová, 1983)

V 60. letech 19. stol došlo k zákonným úpravám, ze kterých plynula možnost zřizovat vyučovací ústavy pro abnormální jedince. Tyto ústavy byly zajišťovány především z dobročinných zdrojů, kdy stát měl řídicí i kontrolní funkci. V takovýchto ústavech byla slabomyslným jedincům poskytována léčebná, sociální, rehabilitační, výchovná a také v malé míře vzdělávací péče. Odpovědnost za abnormální jedince měl v té době otec, a to až do jejich plnoletosti. V Zákoně o domovském právu z roku 1863 byla zakotvena povinnost starat se o úchylné jedince, kde bylo stanoveno, že každý příslušník obce má nárok na veřejnou sociální a chudinskou pomoc. V Říšském zákoně o školách obecných z roku 1869 byla zakotvena možnost vzdělávat slabomyslné. V jeho novele roku 1883 došlo k významné úpravě v právních normách týkajících se vzdělávání slabomyslných dětí a mládeže. Bylo zde stanoveno z jakých důvodů a za jakých okolností lze dítě slabomyslné osvobodit od školní docházky. (Eisová, 1983)

Významnou roli hrálo ustanovení, jehož obsahem byla možnost zřizovat školy a vychovatelný pro děti mravně zpustlé a také neplnosmyslné. Tato vedená zákonná opatření však bylo nutné nejprve uvést v život. Slabomyslní si nedokázali sami hájit ani svá práva a ani své potřeby, proto se jejich ochrany ujali humánně zaměřeni nadšení jedinci, kteří byli především z řad učitelů a lékařů. Ti si totiž uvědomovali nutnost zřizovat speciální školská zařízení a ústavy, jelikož se velmi často setkávali s nevhodně umístěnými slabomyslnými jedinci v obecné škole. Tyto jejich snahy ovšem na počátku potřebovaly propagační činnost, která by přesvědčila jak příslušné instituce, tak veřejnost o prospěchu výchovy a vzdělávání slabomyslných dětí a mládeže odděleně od nepostižené populace. Koncem 19. století došlo k několika úpravám v právních

normách a k vydání určitých zákonných ustanovení a to především ve prospěch zlepšení vztahů rodiny a společnosti k abnormálním dětem. (Eisová, 1983)

Dne 29. 9. 1905 vyšel v platnost Řád školní a vyučovací, který teprve vytvořil zákonný podklad pro vzdělávání mentálně postižených. Ve třetím odstavci § 6 bylo stanoveno „*Mimo to mohou pro vyučování dětí neplnosmyslných nebo méně nadaných dítek býti zvláštní pomocné nebo podpůrné třídy*“. (Frainok, 2002, str. 49)

Roku 1907 vznikl výnos c.k. ministerstva kultury a vyučování, který si zaslouží pozornost díky své pokrokovosti. V něm již byly formulovány podrobnější pokyny pro vyučování mentálně postižených, kteří byli schopni výuky. Jednoznačně v něm byly stanoveny organizační předpisy pomocné třídy nebo školy. Například pomocná škola mohla mít nejméně tři a nejvíce pět tříd. Na jednoho učitele mohlo připadnout nejvíce patnáct, ve výjimečných případech dvacet dětí a jedna vyučovací hodina nesměla přesáhnout více jak dvacet pět minut. Nelze opomenout ani příslib v tomto výnosu k uspořádání několikadenních učitelských kurzů pro vyučování na pomocných školách, a to na státní útraty. Po vzniku ČSR je významné zmínit zákon č. 86 O pomocných školách ze dne 24. 5. 1929, kdy školství pro mentálně postižené dostalo zákonný podklad. Byly v něm přednosti jako např. jak zřizovat pomocné školy jako větev normálních obecných škol, včetně stejného režimu a jejich financování z veřejných prostředků. Jako první řešil otázku povinné školní docházky u mentálně postižených a to na základě úředního zjištění a v neposlední řadě zmocňoval Ministerstvo školství a národní osvěty k vydání prováděcích předpisů k zákonu. (Frainok, 2002)

Za praotce v péči o slabomyslné v českých zemích lze právem považovat českého lékaře a pedagoga Karla Slavoje Amerlinga, který roku 1871 založil se šesti chovanci „ústav pro idioty“ v Praze, později známý jako „Ernestinum“. V Čechách se tak díky tomuto začala rozvíjet první organizovaná péče o mentálně postižené jedince, jelikož do té doby se v celém státě žádný podobný ústav nenacházel. Karel Herfort ve své přednášce konané 20. 12. 1929 v Brně rozdělil tehdejší dobu na tři období.

První období od založení Amerlingova ústavu do konce 19. století.

„A právě v době, Amerlingu, když jsi co kmet již v roztrpčenosti nad tisícovým zklamáním, těžce jsa raněn nevděkem a neporozuměním své doby, dalek všeho ruchu veřejnosti, zaháněl chmurné vzpomínky svoje konáním dobra na ubožácích slabomyslných, - právě v tu dobu vyšla Tvá hvězda nesmrtelnosti na obzoru léčebné

pedagogiky a péče o duševně nedostatečné a vysílá samojediná své sálavé světlo daleko přes hranice vlasti do tmy, která v Tvé době v Čechách a celém Rakousku panovala v tomto oboru, a bude v plném jasů a síle svítiti nadále všemu lidstvu i tehdy, kdy zřícením nových ústavů a četných pomocných škol péče o slabomyslné u nás dočká se řádného vývoje a dosáhne kýženého stupně. Tato slova jsou pravdivá I dnes a pro všechny časy.“
(Herfort, 1930, str. 2)

Do tohoto období také spadá založení první pomocné třídy při obecné škole dívčí u sv. Jakuba na Starém městě roku 1896. Zakladatelem byl český pedagog, žák K.S.Amerlinga, Josef Šauer z Augenburgu. (Herfort, 1930)

Druhé období, bylo obdobím od počátku 20. století až po převrat. K. Herfort ho označil jako dobu českých a rakouských konferencí. Mezi významné konference v péči o slabomyslné zařadil II. Rakouskou konferenci konanou roku 1906. Ta také dala podnět Františku Čádovi pro uspořádání sjezdů. Roku 1910 se František Čáda stal jedním ze zakladatelů českého pedologického ústavu v Praze, který se později stal hlavní centrálou vědeckého výzkumu dětí zdravých i úchylných. Dále bylo významné zřízení České eugenické společnosti na podnět profesora Haškovce roku 1915. Karel Herfort s Antonínem Brožkem pak Významné také bylo založení 12. června 1913 soukromé eugenické centrály. (Herfort, 1930)

Třetím obdobím, obdobím po převratu, teprve začal opravdový rozmach v péči o slabomyslné. V Čechách byl díky výboru péče o slabomyslné přeměněn starý Opařanský ústav pro chorobomyslné v moderní Zemský ústav pro slabomyslné, který řídil MUDr. Prokop Urban. Mocným středem péče o slabomyslné se stalo Brno, kde se nacházela pomocná škola. Zemská péče o mládež na Moravě založila prostřednictvím prof. Kallaby roku 1927 Ústav pro slabomyslné v Kelči a zřídila zde první pracovní kolonii. Dále bylo významné zřízení Masarykovy university v Brně, která tak z Brna učinila velkou centrálu pro studium dítěte normálního i úchylného. (Herfort, 1930)

Karel Herfort dále uvedl, že nelze si představit řádný vývoj ústavní péče, pokud nebude vyvinut druhý způsob v péči o slabomyslné a to školství pomocné. Toto jsou dva rovnocenní činitelé v péči o slabomyslné, které do sebe zapadají jako kolečka v hodinovém strojků. Byl názoru, že pomocné školství plní své poslání jen tehdy, pokud nevychovává pouze slabomyslné děti ve zvláštních třídách, z důvodu aby nepřekážely výchově dětí normálních, ale když se opravdu stará o tyto ubožáky. Veřejná správa by

se proto měla starat i o propuštěné chovance pomocných tříd. Karel Herfort ve svém díle Soubor prací univ. Prof. MUDr. Karla Herforta uvádí „*Ústavnictví má v první řadě co činit s mladistvými slabomyslnými, které je nutno chovati samostatně ve zvláštních opatrovnách a výchovných odděleně od slabomyslných dorostlých.*“

(Herfort, 1932, str. 308)

3.1 Významné osobnosti

3.1.1 Karel Slavoj Amerling (1807-1884)

Karel Slavoj Amerling, významný lékař, přírodovědec, filosof, a v neposlední řadě pedagog 19. století je považován za praotce v péči o slabomyslné. Je zakladatelem prvního ústavu pro slabomyslné v Rakousku – Uhersku.

Vystudoval lékařskou fakultu, ovšem lékařské praxi se věnoval jen krátce. Více ho zajímaly otázky přírodních věd a otázky pedagogické. Roku 1839 v Praze v Budči založil první výchovně vzdělávací ústav, kde svým působením prokázal své pedagogické schopnosti. Hlavním cílem tohoto ústavu bylo dát příležitost ke vzdělání každému, kdo po ní zatouží. Roku 1848 byl jmenován ředitelem první c.k. vzorné školy hlavní, která později převzala název „**Budeč**“. Při této škole byly také založeny „**poradny učitelké při Budči pražské**“, kde se projednávali plány a návrhy na vybavení českých škol vhodnými pomůckami a plány na zvýšení úrovně. Na jeho popud byly také vydávány obrazové pomůcky pro školy, jako například obrazové soubory rostlin či živočichů. Zanedlouho byl jmenován ředitelem „**c.k. učitelského ústavu ke vzdělávání učitelů**“, který byl zřízen při „vzorné hlavní škole“. Během svého působení zmiňoval ve svých plánech, aby docházelo ke zvyšování vzdělání matek. Díky tomuto vzdělání by pak mohly lépe vychovávat své děti. Tímto se inspiroval a podněty našel v Komenského Inforatoriu školy mateřské. Bohužel později byl nucen svou práci přerušit, jelikož se dostal do finančních potíží a také byl pro své vlastenecké smýšlení persekvován. Odešel tak na odpočinek a nakonec se věnoval slabomyslným dětem v Ernestinu, které založil. (Eisová, 1983)

Ernestinum bylo založeno 17. června 1871 v Praze 2 v Kateřinské ulici se šesti chovanci, jako ústav pro idioty v Praze. Roku 1872 se tento ústav, již se 13 chovanci, přestěhoval do Šternberského paláce na Hradčanech a byl zakoupen spolkem sv. Anny,

který Amerling roku 1866 založil jako nábožensko-charitativní. Tento spolek ústav finančně dotoval z darů a sbírek. K.S.Amerling zde vykonával funkci ředitele ústavu a také zde bezplatně zastával funkci ústavního lékaře. Ernestinum bylo zřízeno pro chudé slabomyslné a blbé děti, kde byla zřízena také lékařské a pedagogické kuratoria. Ta doporučovala vhodné chovance k přijetí. Cílem péče tohoto ústavu bylo navrácení chovanců jako uvědomělých a užitečných občanů do společnosti, nebo je alespoň ochránit od úplné zkázy. Ústav byl rozdělen na tři oddělení.

První oddělení (diagnostické), zde byli chovanci jen dočasně. Na základě lékařského a pedagogického pozorování byli přeřazováni do jednoho z dalších oddělení. Hlavní náplní zde byl výcvik v sebeobsluze a v rukodělných pracích. (Eisová, 1983)

Druhé oddělení mělo výchovný a vyučovací charakter. Vyučovalo se zde čtení, psaní, rýsování, kreslení, tělocvik, zpěv a biblická dějprava. K.S.Amerling zdůrazňoval práci v přírodě a sepětí s ní. Chovanci proto byli cvičeni na zahradě, na poli a v neposlední řadě i v práci v domě. Cílem bylo, aby se z nich po odchodu z ústavu stali jedinci, jež jsou sami schopni výdělků.

Ve třetím oddělení se nacházel asyl pro idiotické děti. Zde Amerling zdůrazňoval principy péče jako láska, opatrnost, rozumné ošetření a léčení. Do systému ústavu byla také zařazena vodoléčba, která se prováděla formou teplých či studených koupelí a také masáže.

K.S.Amerling jako ústavní lékař studoval somatické abnormality chovanců (chrup, nehty, vlasové víry) a také vady řeči. Na základě těchto studií roztřídil typy slabomyslných do sedmi skupin: **paradoxní, atleti, afrodití, monové, monosové, evaseurní, aesopští, epileptici**. Z vědeckého hlediska však byla tato typologie nepoužitelná. Všechna svá pozorování systematicky zaznamenával v obsáhlé dokumentaci, kde nechyběl chorobopis, rodinná anamnéza, zájmy, záliby dítěte a také fotografie. Tyto záznamy o pedagogicko-lékařských pozorování byly cenným materiálem, ze kterého čerpali i jeho nástupci. (Eisová, 1983)

Za jeho vedení mělo Ernestinum výbornou pověst, která přesahovala i hranice státu. Díky své neúnavné propagaci výchovných metod podněcoval zájem učitelstva a veřejnosti o otázky v péči o slabomyslné. Jeho cílem především bylo, aby Ernestinum nezůstalo jediným ústavem pro slabomyslné, a proto se tak snažil realizovat zřízení podobných ústavů i mimo Prahu. (Herfort, 1930)

Po jeho smrti vedla ústav jeho manželka Svatava, a to po dobu tří let. Po ní převzal vedení synovec Čeněk Amerling. Ten již ovšem nedosahoval takových kvalit, aby ústav udržel na stejné úrovni. Proto se Ernestinum později stalo jen útulkem pro slabomyslné. Roku 1902 se vedení ujal MUDr. Karel Herfort, který z tohoto ústavu opět vybudoval ústav evropské pověsti. (Eisová, 1983)

Ústav získal název Ernestinum roku 1898 a to na počest lidumilky Arnošky Aurspergové, která byla děkankou hradčanského ústavu šlechticů a od roku 1879 do roku 1901 působila jako předsedkyně spolku paní sv. Anny. (Herfort, 1930)

K.S.Amerling byl také významný díky své publikační činnosti. Publikoval např. v „Časopisu lékařů českých“. Mezi jeho významná díla z hlediska speciální výchovy patří dvě práce psané v němčině: „Ústav pro idioty v Praze“ (Die Idiotenanstalt in Prag) a „Ústav pro idioty v Praze po dvanáctiletém trvání od roku 1871 – 1883“ (Die Idiotenanstalt in Prag nach Ihrem zwolfjahrigem Bestande vom Jahre 1871-1883). V těchto publikacích popisuje vznik ústavu, vnitřní členění a poslání. Mimo jiné zde uvádí i výsledky vlastních pozorování chovanců, zaměřené na somatické zvláštnosti. Ve druhé zmíněné práci již uvedl své pedagogické metody a cíle výchovy ústavních chovanců. Mimo jiné zdůraznil nutnost výcviku zručnosti postižených, doporučil různé druhy vhodných rukodělných prací (např. knihařství, natěračství, práce na poli, košíkářství, atd.), kterým by se chovanci měli naučit, aby byli později schopni výděleku.

K.S.Amerling patřil také k obdivovatelům J.A.Komnského, a chtěl se stát jeho následovníkem. Chtěl národ povznést lepším vzděláním a vychovat i ty nejobožejší lidské tvory. (Eisová, 1983)

3.1.2 Karel Herfort (1871-1940)

Karel Herfort, významný univerzitní profesor, který se zasloužil nejvíce o rozvoj péče o slabomyslné. Ve svých začátcích působil v Dobřanech jako sekundární lékař, kde se zabýval otázkou dětské psychopatie. Během svého života zastával významné funkce, byl profesorem psychopatologie na Lékařské fakultě Karlovi Univerzity, stal se ústavním lékařem a také ředitelem Ernestina. Dále byl spoluzakladatelem pedopatologického ústavu v Praze, kde se později stal také ředitelem a v neposlední řadě byl i redaktorem časopisu „Revue“ a „Úchylná mládež“. Díky svým organizačním schopnostem a poznatkům z cest z ciziny se zasloužil o reformování Ernestina.

Karel Herfort byl zakladatelem české dětské psychiatrie. Během svého působení v tomto oboru dospěl k závěru, že existují jistá specifika v rozdílu duševně chorého dospělého jedince a dítěte. Zdůrazňoval proto tedy, jak je důležitá znalost dětské psychologie a experimentální pedagogiky. Během svých návštěv v cizině se seznámil s nejrůznějšími metodami, a to především s metodami výchovy slabomyslných dětí, s rodinnou péčí a s významem pomocných škol pro slabomyslné, dále také s péčí o slabomyslné propuštěné z ústavu. Tyto poznatky pak aplikoval v Ernestinu a zřídil dvě třídy pomocné školy. (Eisová, 1983)

Ústav za jeho působení byl vybaven vhodnými pomůckami pro vzdělávání slabomyslných dětí. Hlavním výchovným cílem zde bylo naučit děti jednoduchým činnostem a také, pokud možno naučit je řemeslné dovednosti, které by jim měly pomoci po propuštění z ústavu k výdělku. *„Řemeslná příprava chovanců se realizovala v dílně košíkářské, obuvnické, truhlářské, kartáčnické a šicí, kromě toho se děti učily domácím pracím a pracovali na zahradě.“* (Eisová, 1983, str. 10)

Dále zdokonalil a zpřesnil dokumentaci i fotodokumentaci. Doplnoval svá pozorování kazuistikami, aby získal celkový obraz o celkové osobnosti dítěte. Takováto kazuistika obsahovala podrobné údaje o rodině, o charakteristice rodinného prostředí, rodokmeny, údaje o škole, poznámky o schopnostech a dovednostech a pokrocích. (Eisová, 1983)

Jak již bylo zmíněno, Ernestinum se stalo vzorovým ústavem. K. Herfort zde čerpal podklady pro svou vědeckou a publikační činnost a také pro své přednášky. Svoji teorii aplikoval v praxi, kde zavedl řadu nových výchovných postupů. V ústavu založil také odbornou stanici, která ovšem byla později přeložena do ústavu pro výzkum dítěte. *„Z výzkumů v Ernestinu a v Pedagogickém ústavu vytěžil podklady pro výzkumnou vědeckou práci: „Vrozené a časné získané choroby duševní“, kde se zabývá otázkami hraničních případů slabomyslných a obsahem pojmu slabomyslnost.“* (Eisová, 1983, str. 10)

Herfort dle etiologie rozdělil slabomyslnost vrozenou a získanou a podle vzdělatelnosti roztřídil slabomyslné na:

- Debily – schopné vzdělání výchovy a vzdělání
- Imbecily – schopné výchovy ne však vzdělání
- Idioty – neschopné ani výchovy ani vzdělání

Toto rozdělení mělo velký praktický význam, jelikož přispělo k řešení otázky, jaké děti se mají vřazovat do pomocné školy.

Díky svým přednáškám se zúčastnil několika rakouských konferencí a také českých sjezdů. Roku 1906 - 1908 se zúčastnil tří rakouských konferencí, které se týkaly „Zřízení ústavu pro slabomyslné“, „Chrupu slabomyslných“ a třetí konference byla „O slabomyslném dítěti ze stanoviska biologického“.

Společně se svým přítelem Josefem Zemanem a jinými učiteli pomocných škol vybudoval pedopatologii, základ dnešní speciální pedagogiky. Zdůrazňoval a stále připomínal, jak je nutná spolupráce různých odborníků (lékařů, kriminologů, psychologů, pedagogů, sociologů, sociálních pracovníků), na poli v péči o úchylnou mládež, jelikož všichni tito odborníci působící dohromady mohou vytvořit z těchto dětí platné členy společnosti. (Eisová, 1983)

Díky svým bohatým zkušenostem a vědomostem pořádal kurzy, kde své vědomosti a zkušenosti předával učitelům pomocných škol. Roku 1900 byl v Brně pořádán první český kurz pedopatologický, kde přednášel o dědičnost. „ Roku 1920 se zúčastnil Právniho sjezdu československého učitelstva a přátel školy v osvobozené vlasti s přednáškou „Pedologický ústav hlavního města Prahy“, kde hovořil o vzniku, vývoji a významu tohoto ústavu“. (Eisová, 1983, str. 11)

Dále se zúčastnil sjezdů pro výzkum dítěte v ČSR. Roku 1924 na II. sjezdu v Brně přednášel „O pudech“. Na III. sjezdu roku 1926 v Praze o „Výzkumu rodokmenů slabomyslných“. Na IV. sjezdu roku 1930 v Bratislavě řešil „Problém degenerace ve světle genetiky“. Tyto přednášky byly velkým a zásadním přínosem pro otázku v péči o slabomyslné. (Eisová, 1983)

Roku 1927 na I. Československém sjezdu pro zdravotní a mravní výchovu mládeže přednesl přednášku na téma „Degenerativní vlivy alkoholu a mládeže“. Dokázal, na rodokmenech slabomyslných, že výzkum tří generací postiženého nestačí

pro důkaz, že alkoholismus má etiologickou souvislost se vznikem slabomyslnosti. Roku 1928 v Praze byl uspořádán kurz o výchově mravně vadných.

MUDr. Karel Herfort byl vynikající lékař a pedagog své doby. Díky svým přednáškám a publikacím vzbudil zájem o otázky v péči o slabomyslné u dalších odborníků, jak z řad lékařů, tak i pedagogů. Jeho přítel Josef Zeman roku 1931 uspořádal „Soubor prací univ. prof. Mudr. Karla Herforta“. (Eisová, 1983)

„Provedl jsem reformu Ernestina, učinil jsem zase ústav známý u nás i v cizině. Neměl jsem jiné snahy, než státi se čestným nástupcem manželů Amerlingových. Nemohu kritizovati vlastní životní práci, ale jedno musím říci: Měl jsem slabomyslné děti rád, tak rád, že jsem nikdy nemyslel na sebe a tato láska byla radostí, která mne sílila a tužila v těžkých ranách osudů. Zůstanu těm dětem otcem až do posledního dechu.“ (Eisová, 1983, str. 12)

3.1.3 Josef Zeman (1867-1961)

Josef Zeman, významný pedagog, který se nejvíce zasloužil o rozvoj československého speciálního školství. Svou cílevědomou prací ovlivňoval bezmála šedesát let rozvoje v péči o slabomyslné v Československu. Dočkal se změn v československém školství, které se v důsledku zákona o jednotné škole týkalo i škol pro mládež vyžadující zvláštní péči. (Eisová, 1983)

Již jako mladý se začal zajímat o výchovu úchylných dětí. V té době působil jako učitel v Náchodě, kde si při své více jak 20tileté praxi ověřil, že v obecné škole se slabomyslné děti nerozvíjejí, a navíc brzdí i činnost učitele. Později v letech 1909 až 1919 působil v Chotěboři, kde vykonával funkci okresního školního inspektora. Usiloval zde o zřízení místního ústavu pro slabomyslné. Vypracoval projekt ústavu pro tři sta chovanců, který byl okresním zastupitelstvem schválen, ovšem vystavěná budova byla nakonec využita k jiným účelům. Také i zde v Chotěboři pořádal a organizoval různé učitelské schůzky a konference. Roku 1910 zavedl v den výročí narozenin Jana Ámose Komenského učitelská setkání, nyní se tento den nazývá jako Den učitelů.

Podobně jako jeho současníci i on pořádal studijní cesty. Absolvoval například dvě do Německa, kde navštívil některé ústavy a pomocné školy. Po návratu zpět pořídil soupis debilních dětí na Náchodsku, který byl doplněný fotografiemi, charakteristikami,

a diagramy. Tento soupis měl být podkladem pro založení pomocné školy, ke kterému díky nesouhlasu zemské školní rady nedošlo. (Eisová, 1983)

Josef Zeman spolupracoval také s mnoha odborníky své doby. Významná byla spolupráce s pedagogy Václavem Černým a Otokarem Chlupem, kteří se stejně jako on zajímali o otázky z oblasti pedopatologie. Studovali a také se zabývali překladem zahraniční literatury. Josef Zeman se soustředil na překlad z němčiny, Otokar Chlup z angličtiny a Václav Černý z francouzštiny. Jmenovaní představitelé tohoto období byli pokrokoví učitelé, kteří svými názory ovlivňovali i ostatní. Shodovali se totiž jak v etických, pedagogických tak i v literárních názorech.

Josefa Zemana přivedly k zájmu o pedopatologické otázky především jeho první literární práce, které se týkaly školního zdravotnictví, a to především otázka nutnosti spolupráce pedagoga a lékaře v pomocné škole. Tuto zásadu prosazoval a prakticky prováděl jako Karel Herfort v Ernestinu.

S Karlem Herfortem se poprvé setkal při první Zemanově návštěvě v Ernestinu roku 1903, kam ho přivedl zájem o otázky ústavní péče o slabomyslné. Na základě této návštěvy se mezi nimi vytvořila „čilá korespondence“, kde Herfort Zemanovi předával své cenné zkušenosti a rady. Společně tak vytvořili dvojici partnerů a spolupracovníků, kteří spojili úsilí lékaře a učitele. Nejprve jako průkopníci v péči o slabomyslné, později jako spolupracovníci, kteří jsou si rovni. Oba zastávali významné veřejné funkce. Josef Zeman jako ústřední inspektor Ministerstva školství a národní osvěty v oblasti sociální péče, Karel Herfort pak jako univerzitní profesor oboru psychopatologie. Díky těmto funkcím tak mohli účinně zasahovat do rozvoje péče o úchylné děti. (Eisová, 1983)

Roku 1908 vykonal Josef Zeman u Karla Herforta zkoušky z nauky o výchově slabomyslných, a spolupracoval s ním až do jeho smrti, do roku 1940. Během svého působení byli oba redaktory časopisu „Pedagogické rozhledy“, také založili a redakčně upravovali časopis „Úchylná Mládež“. Roku 1932 stáli u zrodu „Zemského spolku pro péči o slabomyslné na Slovensku“. Společně se zúčastnili některých poválečných sjezdů pro výzkum dítěte a také všech sjezdů Františka Čády. Pomáhali nejen na Slovensku při rozvoji v péči o slabomyslné a školství pomocné, ale i v jiných slovanských zemích, jako například v Jugoslávii. (Eisová, 1983)

Další významnou osobností, která měla vliv na Josefa Zemana, byl univerzitní profesor dr. František Čáda, který ho podněcoval k literární činnosti a publikování

výzkumů v časopise Pedagogické rozhledy, kde také oba spolupracovali. Jejich spolupráce se realizovala především na sjezdech pro péči o slabomyslné a školství pomocné. Zeman byl na těchto sjezdech jedním z referujících.

Na prvním sjezdu roku 1909 v Praze ve své přednášce „O pedagogickém významu pomocných škol“ zdůraznil, jak je nutné zřizovat takovéto typy škol. Pedagogický význam viděl v možnosti vzdělávat slabomyslné děti na jejich úrovni a podle jejich schopností odděleně. Tím by se v obecné škole, kde ostatním dětem nestíhaly, zbytečně neotupovaly a nestaly se tak nakonec antisociálními živly. „*Zdůrazňoval, že učitel v pomocné škole při počtu 15 až 20 žáků ve třídě se může více věnovat jednotlivcům.*“ (Eisová, 1983 str. 17)

Viděl také smysl pomocné školy v přípravě pro praktický život. Proto doporučoval, aby každá tato škola byla vybavena zahradou, dvorem a dílnou. Jak Josef Zeman, tak František Čáda na sebe vzájemně působili v odborném růstu. Uplatnila se zde spolupráce praktika s teoretikem jednoho oboru.

Významné je také zmínit jeho vliv na řadové učitele a pracovníky institucí. V literatuře se hovoří o celé „zemanovské generaci“ nadšených pracovníků, bez jejichž přispění by nemohl tak úspěšně uskutečňovat své závěry.

Roku 1919 byl Josef Zeman jmenován jako ústřední inspektor speciálních škol na Ministerstvu školství a národní osvěty. V této své funkci se zaměřil na všechny úseky péče o tělesně vadné, slabomyslné, o úchylnou mládež, obtížně vychovatelné, neslyšící a nevidomé. V této době byla řada zařízení pro úchylné v soukromé péči, proto jeho cílem bylo tuto péči zestátnit. Toto se mu podařilo realizovat až po roce 1948 a to v souvislosti s revolučními změnami po roce 1945. (Eisová, 1983)

Díky Zemanovi vzniklo několik ústavů pro tělesně postižené. Prosazoval především ústavy, kde byl „kasárenský typ“ nahrazen typem „rodinným“. A také se snažil zavést školy pro děti s více vadami. „*Jednotlivé poruchy se zpravidla nevyskytují izolovaně, ale v různých kombinacích, variantách a seskupeních.*“

(Eisová, 1983, str. 19)

„*Na počátku Zemanova působení na ministerstvu školství a národní osvěty byly v Čechách a na Moravě 43 pomocné třídy, na Slovensku žádné a do jeho odchodu z funkce inspektora speciálních škol vzrostl počet na téměř 600 tříd.*“

(Eisová, 1983, str. 19)

Lze tak právem Josefa Zemana označit jako „zakladatele soustavy speciálního školství v Československu“. Mimo zvyšování počtu škol a tříd se také staral o zlepšení úrovně vzdělávání učitelů speciálních škol. Pořádal a organizoval krátkodobé vzdělávací kurzy. Ty však považoval za dočasné a provizorní, a proto se snažil prosadit, aby učitelé speciálních škol byly vysokoškolsky vzděláni. Toto se ale také podařilo uskutečnit až po roce 1948.

Roku 1928 vydal učební osnovy a jednotné výchovné směrnice, které byly pro všechny tehdy existující typy speciálních škol. L. Edelsberger uvádí, že toto byl předpoklad pro pozdější vypracování učebnic pro speciální školy. (Eisová, 1983)

Ačkoliv jeho práce byla mnohotvárná, měl Josef Zeman na zřeteli vždy to základní – postižené dítě. (Eisová, 1983)

Jak již bylo výše zmíněno, zúčastnil se mnoha sjezdů, díky kterým udržoval spojení se širokou pedagogickou veřejností. Roku 1926 se zúčastnil III. Sjezdu pro výzkum dítěte v Praze, kde předsedal a prosadil samostatnou sekci pro úchylnou mládež. Roku 1930 se účastnil IV. Sjezdu v Bratislavě, kde podnítil rozvoj pomocného školství, jelikož v té době bylo na Slovensku pouze šest pomocných tříd a jeden soukromý ústav pro slabomyslné. Dále V. sjezdu se mimo jiné zúčastnili také odborníci z Polska a Jugoslávie, a Zeman se začal programově orientovat na slovanské země, jako je Jugoslávie, Bulharsko, Polsko, Rusko a začal se odpoutávat od západní orientace (německé speciální pedagogiky). Byl také autorem Zákona o pomocném školství z roku 1929. Do roku 1948 byl tento zákon jediným zákonným školským opatřením v péči o úchylnou mládež v ČSR. Od roku 1948 byl vydán Zákon o jednotné škole.

Josef Zeman vynikal také svou publikační činností. Založil „knihovnu úchylné mládeže“, kde za dvanáct let vydal 18 významných prací. Mezi jeho první práce z roku 1904 patří „Škola pomocná“, dále z roku 1907 „O školách a lékařích“, z roku 1908 „Nápadnější duševní a tělesné vady v dětství“. Tyto práce jsou výsledkem nejen jeho prvních výzkumů a studijních cest do Německa, ale také jeho zájmem o spolupráci lékaře a pedagoga. Roku 1923 napsal „Poznámky k psychologii slepců“, roku 1925 „Hlava Vzhůru“ a roku 1930 „Svět nevidomých“. V roce 1928 vyšlo dílo „Črty z pedopatologie“, což byla jeho nejvýznamnější práce, která obsahovala jeho vlastní zkušenosti doplněné o poznatky z vědecké literatury. Roku 1932 byl vydán „Soubor prací univ. prof. MUDr. Karla Herforta“ pod Zemanovou redakcí, kde byly

shromážděny téměř všechny Herfortovy významné práce z oboru pedopatologie. Roku 1933 vydal „Pedopatologický slovníček“, dále vyšel „Seznam literatury z nauky o slabomyslných a pomocném školství, pedopatologie a nápravné pedagogiky od prvních počátků až do konce roku 1939“, roku 1939 pak byly vydány „Dějiny péče o slabomyslné“. (Eisová, 1983)

„Josef Zeman více než 60 let ovlivňoval vývoj speciální pedagogiky. Svou neochabující vytrvalostí, pilí a pracovitostí se přičinil o skutečný rozvoj oboru. Stál u jeho počátků, dočkal se té doby, kdy zákonem o jednotné škole v roce 1948 se realizovalo jeho největší přání – postižené děti se staly předmětem společenské péče socialistického státu.“ (Eisová, 1983, str. 21)

3.1.4 Jan Mauer (1878-1937)

Jan Mauer, učitel a významný žák prof. dr. Františka Čády. Ten usměrňoval jeho zájem o psychologii, pedagogické výzkumy a diagnostiku slabomyslných dětí ve výchovně vzdělávacím procesu. (Eisová, 1983)

Jan Mauer ve svých začátcích, od roku 1909, působil na obecné škole ve Vysočanech. Jeho zájem o výuku a výchovu abnormálních dětí ho přivedl do Hradce Králové, kde od roku 1911 do roku 1912 působil ve Výchovně pro abnormální hochy. Jeho působení zde přerušil návrat do Prahy, kde začal vyučovat na pomocné škole v Karlíně. Tato škola však byla za první světové války zrušena a proto se vrátil zpět k výuce na obecné škole. Později se stal knihovníkem v nově vzniklém Československém pedagogickém ústavě J. Á. Komenského v Praze, kde se později stal ředitelem ústavu. Stejně jako jeho mnozí současníci pořádal i on cesty do ciziny. Roku 1904 navštívil např. Jenu. Své cesty využíval k návštěvě pomocných škol. Po návratu zpět podrobně v „Pedagogických rozhledech“ popsal organizační strukturu, metody práce i učební plány těchto škol. Všechny jeho další cesty pak rozšířily jeho vědomosti o slabomyslných a o metodách práce v pomocných školách. Tento svůj zájem usměrnil již na počátku 20. století. Ze všech studijních cest psal vždy referáty, které byly velmi podrobné a naučné. Roku 1912 se zúčastnil mezinárodního kongresu pedologického v Bruselu. Roku 1913 navštívil Švýcarsko a roku 1914 Vídeň. (Eisová, 1983)

Jan Mauer byl také významný svou účastí na druhém a třetím sjezdu Františka Čády, kde přednesl dvě zásadní přednášky. „Duševní porucha dítěte slabomyslného a jeho výchova“ a „Kresby slabomyslných“.

Jako jeden z hlavních byl také zastáncem dualistického pojetí pedopatologie. Byl zastáncem toho, že z pedopatologie jako z teoretického vědního základu vyšly nápravné pedagogiky jako praktické nauky, které stanovily obsah a metody výuky abnormálních dětí. (Eisová, 1983)

V neposlední řadě vynikal svou překladatelskou činností. Díky vlivu Františka Čády byla tato jeho činnost velmi rozsáhlá. Své poznatky publikoval v odborném tisku, čerpal z odborné ruské, anglické, americké, německé a v neposlední řadě i francouzské literatury. Sám si je vyzkoušel ve své praxi v Karlínské pomocné škole. Přispíval také do časopisů – „Česká škola“, „Učitelství“, „Škola našeho venkova“, „Ochrana mládeže“, „Pedagogické rozhledy“, „Život“, „Čas“, „Sborník učitelstva moravského“. Přednášel také na kurzech pro vzdělávání učitelstva pomocných škol. Mezi jeho nejvýznamnější publikované práce patří „Škola pomocná“ z roku 1912, „O výchově slabomyslných“ z roku 1914, „Jak poznati duševně úchylné dítě“ z roku 1917, „Duševně úchylné dítě“ z roku 1928. (Eisová, 1983)

„Jan Mauer byl teoreticky i prakticky velmi fundovaný, velmi pracovitý, obětavý a vždy ochotný každému poradit a pomoci. Udržoval rozsáhlou korespondenci s českými i moravskými učiteli pomocných škol“ (Eisová, 1983, str. 25)

3.1.5 František Čáda (1865-1918)

František Čáda významný univerzitní profesor, zakladatel české psychologie dítěte se zasloužil o rozvoj péče o slabomyslné a školství pomocné především svými třemi sjezdy. Během svého života se věnoval pedopatologickým otázkám nebo pomocnému školství v českých zemích. Zájem o pedopatologické otázky v něm vyvolal Josef Zeman svými znalostmi a podněty k řešení této problematiky.

František Čáda spolu s Josefem Zemanem spolupracovali v redakci časopisu „Pedagogické rozhledy“, kde Čáda vedl rubriku pedopsychologie. Propagoval moderní výchovné metody, a také povzbuzoval české učitelstvo k práci pro blaho dítěte. Dále spolupracoval a přátelil se s Karlem Herfortem, který si ho cenil jako svého učitele, vynikajícího teoretika a znalce v oboru psychologie a patopsychologie, a také jako

neúnavného propagátora v péči o děti a mládež duševně úchylnou. Roku 1910 založil s prof. dr. Janem Matiegkou a Janem Dolanským „Ústav pro výzkum dítěte a dorůstající mládež v Praze“. Později se tento ústav přejmenoval na „Pedologický ústav hl. města Prahy“. Hlavní činností zde byla diagnostika, poradenství, vědecká zpracování a publikování záznamů o vyšetřovaných dětech. Tento ústav měl vliv na rozvoj teorie i praxe v péči o slabomyslné. V Ústavu pro výzkum dítěte a dorůstající mládež v Praze působil také Karel Herfort, který zde roku 1919 zřídil „ambulatorium“ pro duševní choroby mládí. (Eisová, 1983)

F. Čáda vynikal svými pracemi z oboru pedopsychologie. Mezi jeho významná díla patří „Rozpravy z psychologie dítěte a žáka“. Toto dílo obsahuje jeho souborně otištěné dřívější práce „O kresbách dětských“, „Z psychologie žáka“, „Počátky psychologie dítěte“.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, měl pro rozvoj v péči o slabomyslné a školství pomocné význam především svými třemi českými sjezdy v letech 1909 – 1913. Předmětem pro zorganizování a uskutečnění těchto sjezdů pro něho byla II. Rakouská konference roku 1906 v Haydenhausu, která se zabývala právě problematikou slabomyslnosti. (Eisová, 1983)

3.2 Čádovi sjezdy

První Čádův sjezd

První český sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné se konal roku 1909 v Praze. Tohoto sjezdu se zúčastnilo celkem 552 delegátů. Mezi pedagogy, lékaři či právníky nechyběli žurnalisté, poslanci i jiní pracovníci. Sjezd trval 3 dny, během kterých proběhlo 30 přednášek, čtvrtý den byl pak věnován prohlídce Ernestina.

Důvodem uspořádání sjezdu byl naprostý nedostatek pomocných tříd v zemi. Takto byl i tento sjezd zdůvodňován. V té době bylo pouze pět tříd pomocných v Praze, jedna v Kladně a na Moravě se nenacházela žádná. V této souvislosti předseda sjezdu František Čáda upozorňoval především na to, že je potřeba zakládat vícetřídní pomocné školy. Tam by se děti slabomyslné učily odděleně, jelikož v obecné škole nestačí požadavkům osnov. V důsledku tohoto pak zaostávají a často i několikrát musejí opakovat některé třídy. Tyto pomocné školy by rozvíjely schopnosti těchto žáků a to na

takový stupeň, kterého oni sami mohou dosáhnout. To, že díky metodám a způsobům, které jsou jim přiměřené, a za dobu, kterou oni k tomu přímo potřebují. (Eisová, 1983)

František Čáda na tomto sjezdu ve své úvodní přednášce „Význam péče o slabomyslné“, vyvracel určité pochybnosti některých současníků o hodnotách a potřebách práce se slabomyslnými, která se jim jevila jako zbytečně vynaložená námaha na úkor zdravých dětí. Ve svých přednáškách také přesvědčivě oponoval námitkám, které tvrdily, že je škoda investovat do vzdělávání slabomyslných, kteří stejně pro společnost nic neznamenají a nejsou jí žádným přínosem. Dále vystupoval proti všem, kteří prosazovali myšlenku zbavit postižené života a prezentovali, že péče o ně je falešná sentimentálnost. Vyzdvihoval význam péče o slabomyslné a to jak po stránce psychologické, tak i psychiatrické. Poukazoval na využití poznatků z péče o slabomyslné i v jiných disciplínách, např. obecné pedagogice. Zdůrazňoval také, že pokud se slabomyslným nedostane odborné výchovy, jsou pro stát velmi finančně nákladní. Jsou zátěží nejen pro stát, ale i pro samotné obce. Příkladem uváděl prostituci, kde je prokazatelné, že nejvíce těchto osob je právě slabomyslných. (Zeman, 1939)

Dále zde o významu pomocných škol přednášeli pedagogové Josef Zeman či učitel František Sedláček. Josef Zeman ve své přednášce „Pedagogický význam pomocných škol“ označil pomocnou školu, jako nutné a potřebné zařízení. Doporučoval, aby pomocné školy měly své vlastní osnovy i učebnice. Dále doporučoval, aby byl nižší počet dětí ve třídě a každá pomocná třída byla vybavena zahradou, dílnou a dvorem. Po dokončení školy by měla následovat práce poškolní v pokračovacích kurzech. Učitel František Sedláček pak ve své přednášce „Organizace pomocných škol“ shrnul požadavky na organizaci pomocné školy. Jako nejpozitivnější považuje šestitřídní pomocnou školu, nezbytně nutná je alespoň trojtřídní a v menších městech, kde je menší počet slabomyslných je nutno spojit se s pomocnou jednotřídkou. Hovořil také o hospodářských a pedagogických přednostech vícetřídní pomocné školy. Dále navrhoval, aby vyučovací jednotka nepřesáhla 30 minut u jednoho předmětu. Zdůrazňoval nutnost řádně vypracovaných osnov a vyučovacích rozvrhů, které by se mohly podle potřeb dětí odchýlit od norem. (Eisová, 1983)

Na konci své přednášky navrhl rezoluci o devíti bodech.

- 1) Zřízení veřejné pomocné školy pro slabomyslné děti.
- 2) Školy pomocné jsou samostatné, nejsou závislé na ostatních školách, a ve větších městech budou nejméně trojtřídní.
- 3) Do pomocné školy se přijímají děti na žádost rodičů či třídního učitele, pokud dítě dvakrát opakuje třídu. Pokud je dříve patrná duševní slabost, může být toto dítě přijato dříve. O tomto rozhoduje školní úřad po návrhu komise a po vyšetření dítěte.
- 4) Školní povinnost v pomocné škole končí 14. Rokem. Doporučuje se však, aby trvala i v 15 a 16 roku, aby se dítě mohlo prakticky dále vzdělávat.
- 5) Každá pomocná škola musí mít dílnu, zahradu, dvůr a nezbytná je koupelna.
- 6) V každé škole by měl být hojně vybaven kabinet s pomůckami, a také knihovna.
- 7) Každý učitel a správce pomocných škol musí být zkoušen z výchovy slabomyslných. Každá tato škola musí mít svého odborného lékaře.
- 8) I propuštěným chovancům musí škola věnovat náležitou péči.
- 9) Pro pomocné školy platí zákony pro obecné školy, je však třeba doplnit ustanovení o přijímání a propouštění dětí, o platnosti propouštěcího vysvědčení, o osobách a platech učitelských. (Eisová, 1983)

„Tato rezoluce představuje promyšlený a koncepční návrh pro zřizování, vybavení pomocné školy a organizaci výchovy a výuky slabomyslných žáků“.

(Eisová, 1983, str. 33)

Dále zde přednášelo i několik lékařů, kteří svá sdělení zaměřili především na poznatky o etiologii slabomyslnosti, otázky diagnostiky, prognózy a profylaxe slabomyslnosti. Mezi významnými lékaři se objevili MUDr. Karel Herfort s přednáškou „Zařízení ústavu pro slabomyslné“ a „Jak pohlížeti na slabomyslné z hlediska biologického“. Dále univ. prof. MUDr. Antonín Heveroch s přednáškou „O klinických tvarech slabomyslnosti“ a univ. prof. MUDr. R. Jedlička či univ. doc. MUDr. J. Pelnář. Velmi diskutována byla problematika diagnostiky a to ve třídění slabomyslných jak z hlediska pedagogického tak i lékařského. Tato problematika má totiž význam pro zařazení slabomyslného dítěte do vhodného zařízení.

Objevily se zde také přednášky právníků, kteří poukazovali na nedostatky soudobých právních norem. Ty totiž ani slabomyslné neznaly a tudíž je neřešila ani žádná právní ustanovení. Mezi významnými právníky se zde se svými přednáškami objevili například JUDr. P. Toman „Slabomyslní ze stanoviska práva civilního“ či univ. prof. JUDr. A. Miřička „Slabomyslní v právu trestním“.

Tento první český sjezd nakonec podle Čádova hodnocení splnil svůj hlavní cíl. Veřejnost byla upozorněna na otázky péče o slabomyslné a na nutnost zřizování pomocných škol. (Eisová, 1983)

Druhý Čádův sjezd

Druhý český sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné se konal roku 1911 v Brně a jeho cílem byla opět propagace v péči o slabomyslné a vyzdvižení nutnosti zřizovat pomocné školy a ústavy na Moravě. V tu dobu se stále nenacházela ani jedna pomocná škola či ústav pro slabomyslné na Moravě. Tohoto sjezdu se zúčastnilo 450 delegátů během dvou sjezdových dnů. Předneseno zde bylo 25 přednášek s pedagogickou, lékařskou i právní tematikou. (Eisová, 1983)

I na tomto druhém sjezdu byl František Čáda předsedou a nastínil zde koncepci budoucího období skutečné realizace péče o slabomyslné. Odlišil ho tak od předchozích období, tj. přípravného a propagačního. Cílem těchto období stále zůstávala snaha o zapojení slabomyslných do lidské společnosti podle jejich možností. Čáda ve svých přednáškách zdůrazňoval, že většina slabomyslných je schopna výuky, a tudíž je nutno včas jim zajistit přiměřenou výchovu. V této souvislosti také hovořil o výchově speciální, která by měla být odborně vedena. Správný přístup viděl především v kvalitativní terapii a výchově, jelikož jen takto mají slabomyslní jedinci šanci stát se platnými členy společnosti. František Čáda byl tak opravdu jeden z prvních, kteří se snažili o začleňování slabomyslných do společnosti. Mimo jiné začlenil do této moderní péče výchovu předškolní i poškolní. Věřil v pokrok lidského rozumu i v pokrok vědy. Velmi pokroková tak byla i jeho myšlenka prevence a profylaxe slabomyslnosti. Prvopočátek veškeré péče viděl v zabránění vzniku slabomyslnosti a to všemi prostředky. To znamenalo nedopustit, aby se slabomyslnost vůbec vyskytovala nebo alespoň omezit co nejvíce její vznik. Připomenul proto v této souvislosti důležitost

boje proti alkoholismu, a to především v těch vrstvách obyvatelstva, které jsou „semeništěm slabomyslnosti“. (Eisová, 1983)

Hovořil dále o nutnosti sjezdů, jejichž prostřednictvím docházelo k praktické propagandě, ke zveřejňování počtu slabomyslných, šíření správných názorů a v neposlední řadě k poučení o otázkách v péči o slabomyslné. Byl si také vědom nutnosti výzkumu. A to jak fundovaného, tak solidního, bez kterého nelze dospět k obecným závěrům, které jsou důležité jako podklad pro samotnou praxi. Uvědomoval si, že doba, ve které působil, nebyla na takovýto výzkum připravena. Proto připomínal, jak je důležité zabývat se tímto v následujících letech. Tento sjezd zahájil přednáškou „Moderní péče o slabomyslné a důležitost našich sjezdů“.

Dalším významným představitelem tohoto sjezdu byl i učitel „Ústavu pro slabomyslné děti“ Jan Mauer. Ten se na tomto sjezdu mimo jiné zabýval především problematikou osnov pomocných škol. Ve své přednášce „Duševní porucha dítěte abnormálního a jeho výchova“, kladl důraz na to, že instituce vychovávající slabomyslné děti, musí mít jiné plány, postupy, cíle a především způsoby vzdělávání než jsou na škole obecné. Osnovy pro pomocné školy tak tedy nemohou být jen pouhou redukcí osnov školy obecné. (Eisová, 1983)

Dále zde přednášeli lékaři. Ti se ve svých přednáškách zabývali nejen etiologií a diagnostikou, ale také možnostmi terapie slabomyslnosti. Mezi jinými se zde objevili MUDr. Karel Herfort s přednáškou „O mongolismu“, univ. prof. MUDr. A. Heveroch „O některých jednostranných neschopnostech ve výcviku řeči“, MUDr. F. Šimsa „Degenerační vlivy alkoholismu na potomstvo“, MUDr. L. Haškovec „Časté poruchy nervové u slabomyslných“.

V přednáškách s právnickým zaměřením se nejvíce hovořilo o nedostatcích v soudobém trestním zákoníku. Jednalo se především o klasifikaci přestupků a provinění slabomyslných, kteří se vlivem nedostatečné výchovy a péče dostali do rozporu s právním řádem, a to bez ohledu na své postižení. Zde se objevili JUDr. P. Tůma „Poručenské opatrovnice ve službách péče o slabomyslné“, Fr. Mázl „Právní ochrana slabomyslných“, B. Šimáček „O slabomyslných z hlediska trestního“.

I druhý sjezd zhodnotil Čáda jako velmi úspěšný a označil ho jako veliký kulturní čin. (Eisová, 1983)

Třetí Čádův sjezd

Třetí český sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné se konal roku 1913 v Ostravě. Tohoto sjezdu se zúčastnilo 685 delegátů, a bylo zde předneseno 25 přednášek s lékařskou, pedagogickou i právní tematikou. V úvodu tohoto sjezdu bylo hovořeno o zlepšení péče o slabomyslné v Čechách i na Moravě. Ale i přes konstatování tohoto zlepšení bylo poukazováno na skutečnost, že v hustě zalidněné Ostravsko-karvinské pánvi je stále velké procento slabomyslných dětí, které nemají dostatečnou a odpovídající péči. Cílem sjezdu tedy bylo šířit zájem o sociální postavení slabomyslných dětí, pojednat o zlepšení osudu slabomyslných dětí z hlediska pedagogického, lékařského, právního a jednat také o výsledcích dosavadní činnosti. Bylo nutné, aby i ve Slezsku, v kraji velké bídy, se začal co nejdříve vzbuzovat opravdový, živý a uvědomělý zájem o ochranu slabomyslných. Aby se tito jedinci nepovažovali za břemena lidské společnosti, ale aby se podle svých schopností a sil naučili pracovat a vyrůstali tak v užitečné občany. (Eisová, 1983)

V úvodní zahajovací přednášce „Výsledky péče o slabomyslné“ shrnul František Čáda v několika bodech vše, čeho bylo za předchozí léta v péči o slabomyslné dosaženo. Pokrok zaznamenal jak v nárůstu pomocných škol a ústavů pro slabomyslné, v jejich kvalitě, tak i v postoji širší veřejnosti k takto postiženým. Pomocné školy a ústavy plnily svá poslání a mohly se chlubit i úspěchy svých chovanců. Další pokrok byl znát i v trestním zákoníku a v neposlední řadě i v obrovském nárůstu odborné literatury. Statistikou doložil, že pouze jen u 30 % slabomyslných dětí nelze dosáhnout úspěchu a to i přes veškerou potřebnou péči. Poukazoval i na poustavní a poškolní péči, která v té době nebyla úplně optimální. Předložil a také dále rozvedl přesvědčivé důkazy o výsledcích práce pomocných škol v zahraničí, ze kterých výtěžil několik poznatků, které uvedl jako perspektivní požadavky na zlepšení péče v tehdejších českých podmínkách. Díky statistickým údajům byl podnícen k úvaze o nutnosti podstatně změnit pomocné školství, a to jak po stránce obsahové, tak i organizační. Také uvažoval o zřizování pokračovací školy pomocné, koloniích pro slabomyslné a ochranným dozorem nad slabomyslnými, kteří již školu či ústav opustili. (Eisová, 1983)

Během přednášek s lékařskou tematikou se nejvíce projednávala otázka etiologie v souvislosti s alkoholismem, dále otázka dědičnosti a eugenických snah.

Právníci se nadále zabývali, jako v předchozích sjezdech, nevyřešenými otázkami v trestním právu při posuzování trestných činů slabomyslných. Díky těmto přednáškám vzešlo mnoho návrhů na změny v trestním zákoníku.

Tohoto sjezdu se také zúčastnili Jan Mauer a Josef Zeman. Jan Mauer se zabýval kresbou slabomyslných. Považoval ji za vhodný prostředek k diagnostice a k nácviku písma. Josef Zeman podrobně popsal přípravu okresní vychovatelný pro slabomyslné děti v Chotěboři. Nechyběla zde ani výstava prací žáků pomocných škol a chovanců ústavu pro slabomyslné. Dále A. V. Obst zdůrazňoval nutnost vyšetření a to především z důvodu, aby slabomyslné děti byly správně zařazovány do škol podle své vady. Navrhl také složení zvláštní komise, která by se tímto zabývala a posuzovala slabomyslné děti. (Eisová, 1983)

Na tomto sjezdu byly shrnuty úspěchy, kterými se pomocné školství v té době vykazovalo v zahraničí. U nás ještě tehdy výsledky v takovém množství dosaženy nebyly, aby z nich mohl být vyvozen závěr. Na účastníky bylo apelováno uváděním případů, jak se bývalí žáci pomocné školy uplatňují v praktickém životě.

(Zeman, 1939)

Závěr sjezdů

Všechny tyto tři Čádovi sjezdy měly obrovský úspěch a to ve všech směrech. V českých zemích přibývaly pomocné třídy. Narůstal počet učitelů, kteří měli zájem o výchovu a vzdělávání slabomyslných dětí. Čili se rozvíjel zájem o nový druh školství. Tito učitelé usilovali o to, aby v místě jejich působení byla zřízena na škole pomocná třída. Také ale byli nuceni složit zkoušku z nauky o výchově slabomyslných.

Během této doby se začala pedopatologická literatura, která byla do té doby velmi chudá, obohacovat o poznatky z různých úseků. Jednalo se např. o slabomyslnost a dědičnost, slabomyslní nebezpeční, vliv alkoholu, trestní právo a slabomyslní. V této době také začaly vycházet práce Karla Herforta, kde se objevovaly ukázky vyučovacích metod či referáty o pomocném školství v cizině. (Zeman, 1939)

3.3 Péče o mentálně postižené po druhé světové válce

V období druhé světové války (1939-1945) došlo k útlaku českého národního života. Došlo ke stagnaci, omezování a v neposlední řadě k úpadku českého školství, kam spadaly i školy pro postižené děti, jelikož poslání těchto škol se neshodovalo s fašistickou ideologií německých okupantů. Ústavní budovy byly zabírány německými okupanty pro vojenské účely a školy byly přemísťovány do nevyhovujících provizorních budov. (Frainok, 2002)

Již ke konci okupace začaly naše významné osobnosti přemýšlet, jaké bude uspořádání národního školství. Zda se prosadí pojetí jednotné školy nebo školská soustava naváže na organizaci, která tu byla před válkou. *„Všeobecně se však cítilo, že instituce školy bude muset být demokratizována jejím přiblížením skutečnému životu a usnadněním přístupu k vyšším cílům.“* (Černá, 2008, str. 64)

Poválečné období je charakterizováno kvantitativním nárůstem a rozvojem vzdělávání mentálně postižených. V této souvislosti je významné zmínit tři zákony. Zákon č. 95/48Sb. ze kterého vyšla následná opatření. Byl zaveden termín „Školy pro mládež vyžadující zvláštní péči“ a namísto „Pomocná škola“ byl zaveden termín „Zvláštní škola“. Došlo k rozšíření speciálně výchovné a vzdělávací péče. Postupně byl vyloučen podíl soukromých a církevních organizací, které používaly různé organizační, obsahové i metodické činnosti. (Frainok, 2002)

Roku 1953 byl vydán Zákon č.31/53Sb., který rozšířil edukaci žáků s mentálním postižením na školách zajišťujících profesní přípravu, čili na druhém cyklu škol. Vznikaly tak zvláštní učňovské školy.

Konečně roku 1960 pak vyšel v platnost zákon č. 188/60Sb., který rozšířil speciální školství o speciální mateřské školy. (Valenta, 2009)

V tomto poválečném období se také prosazovala myšlenka preventivní péče. Ta vycházela ze zásady, že je lepší předcházet onemocněním a postižením, než je pak napravovat a léčit. Tuto myšlenku společně se svými pracovníky rozpracoval a následně také realizoval MUDr. Rudolf Jedlička. (Vítková, 1998)

Od začátku 70. let 20. století veškeré nové aktivity a postoje vycházely z nového organizačního pojetí koncepce „normalizace“, která se snažila změnit přístupy a postoje k mentálně postiženým ve vyspělých státech světa.

„Souborně lze koncepci normalizace charakterizovat jako proces, který má lidem s mentálním postižením umožnit normální život, tzn. běžný život, jak jen to je možné.“ (Frainok, 2002, str. 54)

„Základní pravidla normalizačního principu: Oddělení sféry práce od sféry bydlení a volného času, možnost používat běžný roční rytmus, možnost přiměřeně prožívat jednotlivá životní období a možnost identifikace s těmito obdobími, respektovat potřeby a přání, možnost žít ve světě obou pohlaví, možnost žít v běžných životních podmínkách, umožnění normálního životního standardu jako základního předpokladu pro normální život.“ (Frainok, 2002, str. 54/55)

Jako významnou osobnost tohoto období bych ráda vyzvedla soukromého docenta, záhy prof. MUDr. et PhDr. Miloše Sováka (1905-1989), který je formální i neformální autoritou pro celou českou speciální pedagogiku a u kterého je i přes veškeré ideologické tlaky vysledovatelná kontinuita s názory jeho předchůdců.

Miloš Sovák neměl nikdy problém s termínem psychopedie ani s vymezením předmětu speciálně pedagogického podoboru. Doba, ve které působil, byla velmi těžká, jelikož skončila jedna z „diskuzí“ na téma buržoazních pavěd. Mnoho významných pedagogů té doby bylo donuceno k veřejné sebekritice za své prvorepublikové názory. Miloš Sovák své programové statě zveřejnil poprvé roku 1953 v časopisech „Pedagogika“ s názvem statě „Pojetí defektologie podle učení I.P.Pavlova“, a ve sborníku „Mládež vyžadující zvláštní péči“ s názvem statě „O nové pojetí defektologie“. Tyto dvě práce mají jako výchozí pojem defekt, nikoliv nic dobového, jak se občas zprvu zdá.

„Člověk postižený orgánovým defektem ještě nemusí být člověkem defektním, když se necítí omezen ve svých vztazích k práci a ostatním lidem.“ (Černá, 2008, str. 68)

Tato myšlenka byla již objevena Rudolfem Jedličkou (1869-1926) v roce 1921. Sovák a Jedlička mají ve své podstatě stejné myšlenkové schéma. *„Člověk s defektem je defektní jen tehdy, nabude-li jeho postižení sociální dimenzi.“ (Černá, 2008, str. 69)* Ve stejném duchu o defektním člověku a defektivitě hovořil a psal i ruský psycholog Lev S. Vygotskij (1896-1934), který našel podnět v německém psychologovi Williamu Sternovi (1871-1938). Pokud tedy budeme postupovat chronologicky, dostaneme se od

Sternovy pedologie k sociálnímu mrzáctví u Jedličky, dále přes defektivnost v podání Vygotského a nakonec se dostaneme k Sovákově pojetí defektologie.

Roku 1953 našel Sovák způsob, jak navázat nejen na českou nápravnou pedagogiku, ale vlastně na celou pedagogiku reformní. Nejprve popsal strukturu oboru v souladu s tím, jak se jeho studia zformovala na pedagogických fakultách. To znamenalo, že vycházel ze zdravotnického základu, který představoval úvod do defektologie. Na něm pak staví speciální defektologie, která je zaměřená na určité skupiny, typy efektivity. (Černá, 2008)

Podle Sováka je tedy úkolem psychopedie propojení tří stránek péče o děti s duševními vadami. První stránkou je „*poznání medicínské podstaty vad, tedy patofyziologii duševních procesů.*“ Druhou stránkou je „*vlastní výchovné působení určené speciálními pedagogickými postupy, které směřují k přípravě defektního dítěte pro život.*“ A konečně třetí stránkou je „*institucionální zabezpečení této péče ve speciálních školách a zařízeních.*“ (Černá, 2008, str. 70)

V roce 1957 již za obor speciální defektologie považoval jen jednotlivé „pedie“ a za „vrcholící úsek defektologie“ označil speciální pedagogiku, zvláště její „nápravné pedagogické metody“. (Černá, 2008)

V 60. letech 20. století se pak Sovák více posunul v chápání defektologie jakožto „nauky o výchově a vzdělávání defektních dětí“. V rámci defektologie pro něj psychopedie byla naukou o výchově dětí s vadami psychiky slabomyslných a obtížně vychovatelných. Ve svém díle „Nárys speciální pedagogiky“ z roku 1972 otevřel cestu uvažování, a to tím způsobem, že se duševní poruchy promítají do chování, řeči, smyslových výkonů i obratnosti postiženého individua. I on tedy podřadil defektologii pod speciální pedagogiku. (Černá 2008)

4 ZÁKLADNÍ ŠKOLA PRAKTICKÁ A PRAKTICKÁ ŠKOLA KARLA HERFORTA

Základní škola praktická a Praktická škola Karla Herforta patří mezi první školy, které se na území České republiky začaly zabývat výchovou a vzděláváním slabomyslných dětí. Její počátek se datuje od roku 1893, kdy byl projednán a následně schválen okresní učitelskou konferencí návrh na vytvoření první pomocné třídy. O tři roky později roku 1896 dal Sbor obecních starších královského hlavního města Prahy na své schůzi svolení ke zřízení pomocné třídy pro slabomyslné děti. Iniciátorem založení byl Jan Šauer z Augenburku. Tato třída byla založena při obecné škole dívčí u sv. Jakuba na Starém Městě jako tehdy šestá třída na světě, po Německu (1881), Rakousku (1885), Anglii (1886), Švýcarsku (1888) a USA (1894).

Nově vzniklá pomocná třída měla ve svém prvním roce 23 žáků ve věku od 7 do 14 let a prvním učitelem se stal Josef Kliment. Žáci tehdy byli vyučováni ve třech odděleních. V prvním oddělení byly třídy od první do třetí, kde se vyučovalo 20 hodin týdně. Ve druhém oddělení byla čtvrtá až pátá třída. Zde se vyučovalo 24 hodin týdně. A ve třetím oddělení byly vyšší třídy, kde se vyučovalo 26 hodin týdně. Ve všech odděleních se vyučovalo podle redukovaných osnov pro 1. třídu obecné školy.

Vyučovaly se předměty jako náboženství, čtení, psaní, počty, věcné učení, zpěv, ruční práce a tělocvik. O dva roky později Josefa Klimenta vystřídala Berta Dvořáková, která se stala správkyní a později i první řídící učitelkou obecné školy pomocné v Praze na Starém Městě, kde vydržela 28 let.

Začátkem první světové války roku 1914 musela být tato pomocná škola uzavřena, a to z důvodu nedostatku prostor. Ovšem hned následující rok roku 1915 byla opět otevřena, ale již v prostorách chlapecké školy měšťanské v Masné ulici v modelovně. Během jejího fungování ji roku 1924 navštívil tehdejší ministerský referent inspektor Josef Zeman, který se zabýval problematikou slabomyslných a z návštěvy byl velmi nadšen.

Škola byla dotována a podporována různými sbírkami dobrovolných soukromníků a spolků, a také laskavostí rady hl. m. Prahy. Kronikář v kronice uvedl rozpis dotací. 300 Kč bylo na rukodělné práce, 200 Kč na učební pomůcky a 200 Kč na žákovskou knihovnu.

Přestože situace během druhé světové války, ve dnech fašistické okupace, nebyla jednoduchá, škola dokázala tyto těžké, nelehké a smutné dny přežít. Po druhé světové válce roku 1948 na základě zákona o Jednotné škole byl změněn její název na „Zvláštní škola“. Ta o tři roky později již měla tři třídy a družinu mládeže pro děti zaměstnaných matek. Téhož roku byla přemístěna do budovy gymnázia v Dušní ulici 19 a později v roce 1951 do Kostečné ulice 7.

Dále je potřebné zmínit další dvě třídy, později školy, které se staly součástí nynější školy v Praze 1, Josefská 4.

Druhou školou byla původní pomocná třída při obecné škole chlapecké u sv. Štěpána, kde se zahájilo vyučování roku 1908. Tato škola si prošla řadou stěhování. Od roku 1928 sídlila v Řeznické (tehdy Hopfenštokově) ulici č. 15, později roku 1945 se již jako samostatná jednotřídní pomocná škola v Praze II přesídlila do budovy dívčí školy Na rybníčku. Od roku 1953 jako dvoutřídní zvláštní škola sídlila ve Štěpánské ulici a roku 1962 jako již pětitřídní zvláštní škola byla přestěhována do Ostrovní ulice 11 v Praze 1.

Třetí škola se nacházela v Josefské ulici 9 na Malé Straně, kde bylo vyučování zahájeno roku 1910. Tato škola si prošla neobyčejně těžkými začátky, jelikož od jejího založení se vyučovalo v jediné tmavé místnosti na postranní chodbě budovy. Sešlo se zde žactvo velmi zpustlé a z velmi chudých poměrů. Roku 1925 byla třídě přidělena druhá místnost, kde byl vybudován kabinet a dílny. Během svého fungování plnila škola své poslání a to i přes nelehké politické a hospodářské poměry během první republiky.

Často byly organizovány výstavy žakovských prací a to především z důvodu, aby se veřejnost seznámila s dosaženými výsledky ve vzdělávání slabomyslných. Jelikož počet žáků narůstal, tak roku 1941 byla otevřena druhá třída. Obě tyto třídy spadaly pod správu Druhé obecné školy chlapecké v Praze 3. O čtyři roky později roku 1945 již byla vybudována samostatná dvoutřídní pomocná škola v Praze 3 v Helichově ulici. Během dalších let se ani tato škola neubráníla častému stěhování, kdy vystřídala budovy v Josefské ulici č. 5, později č. 7, dále byla přestěhována do Fuchsova paláce v Letenské ulici č. 5. Zde bylo zajímavé, že měla sice osm místností, ale žádné chodby. Všechny místnosti byly průchozí, což nebylo pro výuku přínosem.

Roku 1959 se nakonec vrátila zpět do Josefské ulice č. 9. O rok později ji čekalo již poslední stěhování, kdy roku 1960 byla spojena se zvláštní školou v Kostečné ulici

na Starém Městě. Společně byly přestěhovány do budovy dřívější klášterní školy Anglických panen v Praze 1, Josefská 4. Během let 1965 – 1966 byla pak připojena i škola z Prahy 1, Ostrovní 11. Díky tomuto sloučení tak vznikla v Praze 1 první a jediná zvláštní škola, která je již 117let nositelkou tradice výchovy a vzdělávání mentálně postižených žáků.

V průběhu dalších let je důležité zmínit rok 1994, kdy Zvláštní škola i Praktická rodinná škola přešly do právní subjektivity a o dva roky později roku 1996 MŠMT ČR propůjčilo škole čestný název „Speciální školy Karla Herforta“. Roku 1997 se stala fakultní školou Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy a roku 2004 začala zajišťovat výuku v 1. dětském a dorostovém Detoxikačním centru v ČR při nemocnici Milosrdných sester sv. K. Boromejského v Lašské ulici 36.

Podle školského zákona č. 561 byla roku 2005 přejmenována na Střední školu, Základní školu a Mateřskou školu Karla Herforta a roku 2006 na základě rozhodnutí zřizovatele byla provedena změna názvu na Základní škola praktická a Praktická škola Karla Herforta. V letech 2006-2007 se stala jednou z deseti pilotních škol, které ověřovaly prvky nového vzdělávacího programu ve všech ročnících Základní školy praktické.

V historii těchto škol byl kladen důraz především na pracovní výchovu a první místo ve výuce zaujímal náboženství. Bylo tomu tak především z důvodu, že žáci neměli tak široké možnosti a uplatnění jako žáci v dnešní době. Chlapci se ve většině případů stávali čeledíny, dívky pak služebnými či děvečkami. V dnešní době tato škola poskytuje žákům reálnou šanci na získání konkrétního pracovního poměru, umožňuje žákům zlepšení adaptability na neznámé prostředí a především zvyšuje jejich sebedůvěru. (Tato podkapitola byla zpracována z kronik a dostupných materiálů na Základní praktické a praktické škole Karla Herforta)

4.1 Situace na Základní škole praktické a Praktické škole Karla Herforta po roce 1989

Příznivé společenské a politické změny, které ve státě proběhly ve školním roce 1989/1990 se bohužel žádným výrazným způsobem nepromítly do výchovně vzdělávací práce zvláštní školy. Na místo, aby byly vytvořeny společné snahy o hledání optimální cesty dalšího vývoje školy, došlo ke skupinovému boji o vedení školy, a ke snaze o zavedení progresivních metod práce, které vycházely především z Waldorfské pedagogiky. Vytvořily se skupiny pracovníků, kteří neměli společný zájem, a šlo každému o něco jiného. Nebylo tak možné dojít k otevřené diskuzi a konstruktivní polemice. Toto ve svých důsledcích následně vedlo k hlubokému rozvratu vztahů mezi pedagogy a k rozkolu uvnitř pedagogického sboru. K uklidnění této situace nepomohlo ani zahájení konkursního řízení na místo ředitele školy, ani kompromitní rozhodnutí Rady ONV1 o zavedení experimentu v 1. - 3. ročníku (vzhledem k diskutovaným prostorovým a materiálním podmínkám).

Tato napjatá situace trvala čtyři měsíce a odrazila se v 2. pololetí na snížené intenzitě a kvalitě výchovně vzdělávacího procesu. Paní ředitelka Dana Dvořáková viděla hlavní úkol pro následující školní rok ve skutečné profesionalizaci každého pedagoga, v neformální týmové spolupráci a v neposlední řadě v upevnění učitelského sboru, jelikož jedině tak lze mentálně postiženým žákům poskytnout tolik potřebnou pomoc a péči při překonávání jejich výchovně vzdělávacích potíží.

Následující školní rok 1990/1991 došlo ke konkurznímu řízení, na jehož základě se stala ředitelkou školy paní PaedDr. Dana Čapková, která si okamžitě získala podporu většiny pedagogického sboru. Tento školní rok probíhala v celé budově školy rozsáhlá rekonstrukce, která nepříznivě ovlivňovala vyučovací proces. Pedagogický sbor však tuto situaci zvládal, spolupracoval s vedením školy, tudíž nedošlo ke zhoršení prospěchu, znalostí ani chování u žáků. Pedagogický sbor byl motivován snahou, aby žáci byli co nejlépe připraveni na následné zapojení do běžného života. V nově zrekonstruovaných prostorách na Kampě probíhal v průběhu školního roku experiment s výukou, která v sobě nesla prvky Waldorfské pedagogiky.

Úkolem na další školní rok byla příprava školy na přechod do právní subjektivity, tak aby to nijak neovlivnilo kvalitu vyučovacího procesu. Součástí této

přípravy bylo i zajištění ekonomické činnosti školy, kdy docházelo k pronájmu prostor školy mimo vyučovací dobu.

(Tato podkapitola byla zpracována z kronik a dostupných materiálů na Základní praktické a praktické škole Karla Herforta)

4.2 Porovnání přístupu zařazování dětí do pomocných tříd a požadavků na učitele pomocného školství

Velké rozdíly pozorujeme v počátcích rozvoje a nynějším přístupu pomocného školství v zařazování dětí do pomocných tříd. Dříve pro toto zařazení nebyla stanovena žádná kritéria. Děti byly obvykle posuzovány při zápisu k povinné školní docházce podle vzhledu. Pokud vypadaly „tupě“, byly na přání rodičů zařazeny do pomocné školy. Teprve v roce 1929, kdy byl vydán zákon o pomocných školách, bylo městským školským výborem v Praze doporučeno správám škol, aby děti, které příliš často opakují třídy, byly přezkoušeny v Pedologickém ústavu hl. m. Prahy a na základě posudku byly přeřazeny do pomocných tříd. V dnešní době se do těchto typů škol zařazují děti se speciálními vzdělávacími potřebami na základě odborného speciálně pedagogického vyšetření v pedagogicko-psychologických poradnách nebo speciálně pedagogických centrech.

Dále je významné zmínit původní požadavky na učitele pomocného školství, jelikož dříve se kladl důraz především na povahové vlastnosti učitele na místo odborného vzdělání. Takový učitel musel mít dlouholetou praxi, kde se výborně osvědčil. Později se vykonávala odborná zkouška před komisí, kde byl zkušený učitel pomocné školy, sociální právník a právník. Od roku 1913 byl vytvořen „Spolek učitelstva pomocných škol“, který přispíval ke zdokonalování práce učitelů. Sem patří uspořádání dvousemestrového soukromého vysokoškolského kurzu pro učitelství na pomocných školách.

Teprve roku 1937 vyšel zkušební řád pro odborné zkoušky způsobilosti k vyučování na pomocných školách. Od roku 1946 pak docházelo postupně k úpravám vysokoškolského vzdělání učitelů pomocných škol, které se dnes projevuje ve vzdělání těchto pracovníků. V dnešní době mají pedagogové vysokoškolskou kvalifikaci, a to i v oboru speciální pedagogiky.

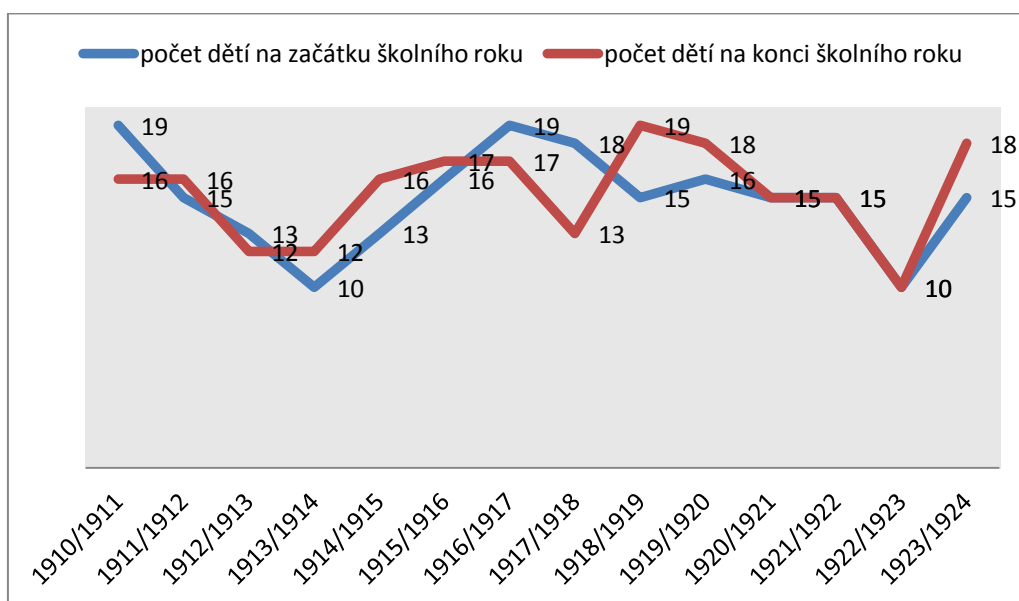
4.3 Shrnutí průzkumu na Základní škole praktické a Praktické škole Karla Herforta

V této kapitole bych ráda shrnula vývoj Základní školy praktické a Praktické školy Karla Herforta především v důsledku válečných období a legislativních úprav co se týče do počtu žáků. Jak již bylo zmíněno v této kapitole, patří tato škola mezi první instituce, které se na území České Republiky začaly zabývat výchovou, péčí a vzděláváním mentálně postižených. Její historii lze rozčlenit na tři třídy, které se v průběhu let spojovaly, až došlo ke vzniku jedné školy. Z materiálů získaných k nahlédnutí se mi podařilo zjistit následující údaje.

Na škole jsou zachovány dvě kroniky a několik třídních výkazů. Jedna z Kronik je Kronikou první Pomocné třídy na Praze III od roku 1910 do roku 1940. Druhá dochovaná Kronika je vedena od roku 1960 do nedávných let.

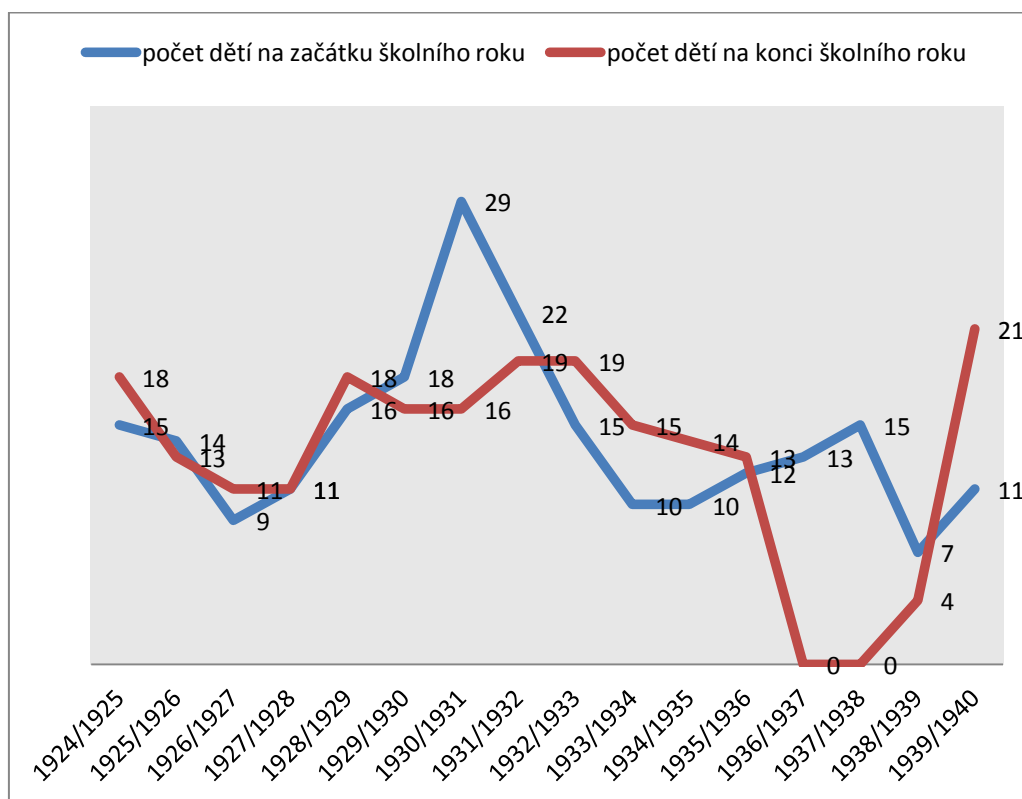
Na začátku tohoto shrnutí bych se tedy nejprve zastavila u Pomocné třídy na Praze III, kde na grafu č. 1 můžeme pozorovat kolísavý počet žáků v 1911-1915, kdy se rozpoutávala první světová válka. Je tedy možné, že počet žáků byl právě tímto ovlivněn.

Graf č. 1: Porovnání počtu dětí na začátku a na konci školního roku v Pomocné třídě na Praze III v letech 1910-1924

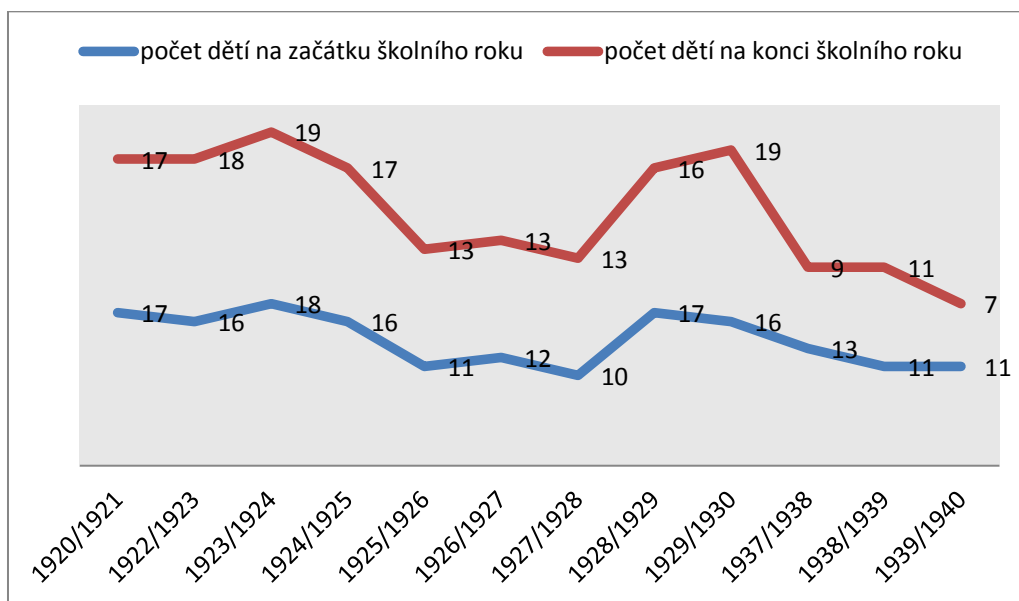

V průběhu 30. let 20. století se pomocné školy staly tzv. „sběrnami“ dětí, které byly vylučovány z obecných škol. Toto mělo velký dopad na morálku, nikoliv však na počet žáků ve třídách, jak je patrné z grafů č. 2, č. 3, č. 4. Větší rozdíl v počtu žáků můžeme pozorovat např. na grafu č. 2, kde na počátku školního roku 1931/1932 došlo k vysokému nárůstu žáků, téměř o deset s porovnáním v předchozích letech. Na konci školního roku jich však již bylo jen 16. Tento nárůst mohl být pravděpodobně ovlivněn vysokým nárůstem přistěhovaných dětí, jak bylo zmíněno v Kronice. V průběhu roku došlo k vyloučení několika žáků, což pravděpodobně vedlo opět k poklesu.

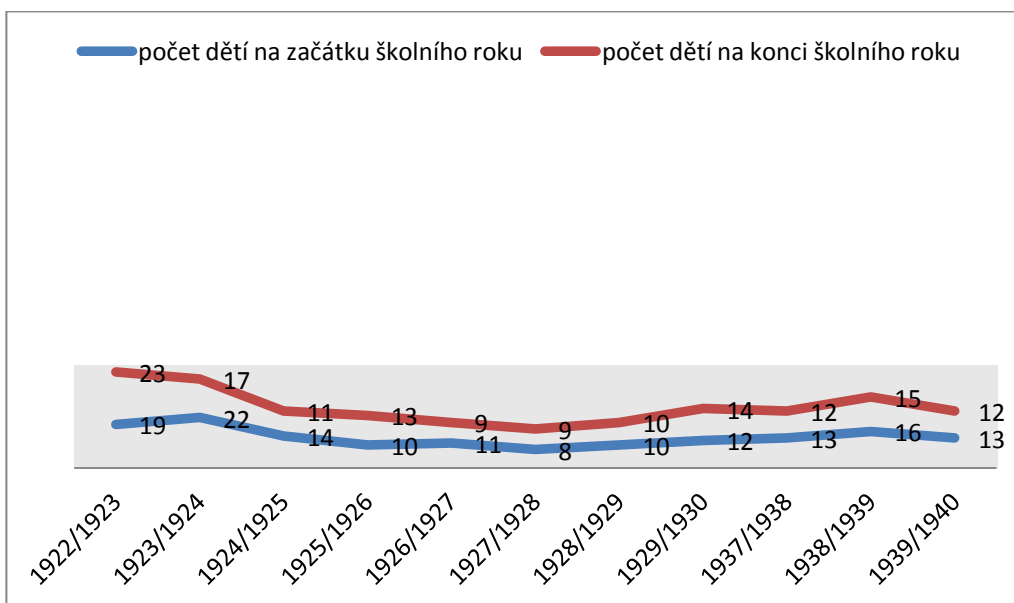
Graf č. 2: Porovnání počtu dětí na začátku a na konci školního roku v Pomocné třídě na Praze III v letech 1924-1940

Graf č. 3: Porovnání počtu dětí na začátku a na konci školního roku v Pomocné třídě při staroměstské obecné dívčí škole v Praze I v letech 1922-1940

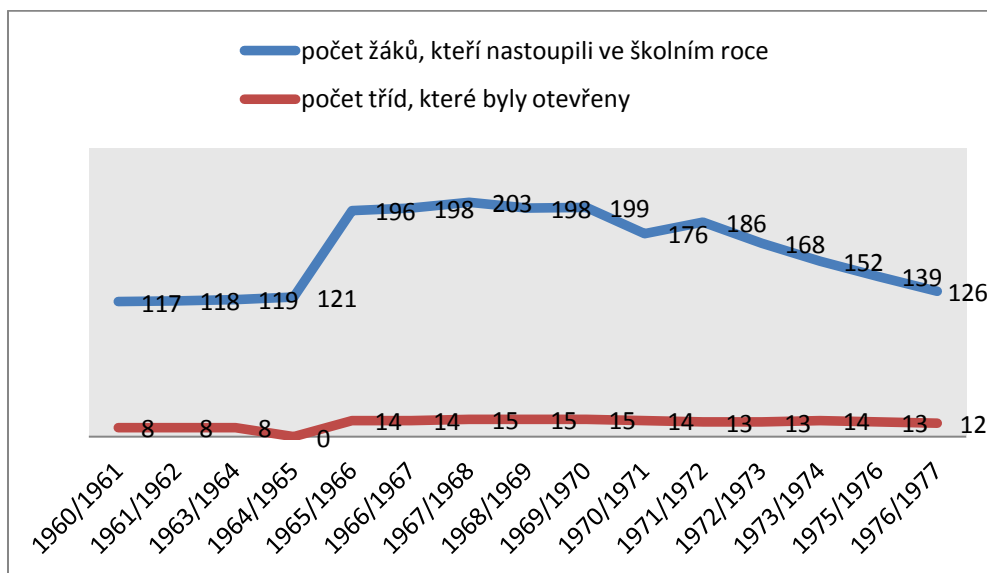
Graf č. 4: Porovnání počtu dětí na začátku a na konci školního roku v Pomocné třídě při obecné škole chlapecké v Praze VI na Vyšehradě v letech 1922-1940

Jelikož se mi nepodařilo získat žádné materiály školy z let 1940-1960, nemohu posoudit, zda škola byla nějak výrazně, co se týče do počtu žáků, ovlivněna zákonem č. 31/1953, který zavedl vznik zvláštních učňovských škol, které připravovali žáky na výkon jednoduchých manuálních povolání. V průběhu následujících let bych ráda

zmínila vysoký nárůst žáků ve školním roce 1965/1966, kdy došlo ke spojení Zvláštních škol v Josefské a Ostrovní ulici, což je patrné z grafu č. 5.

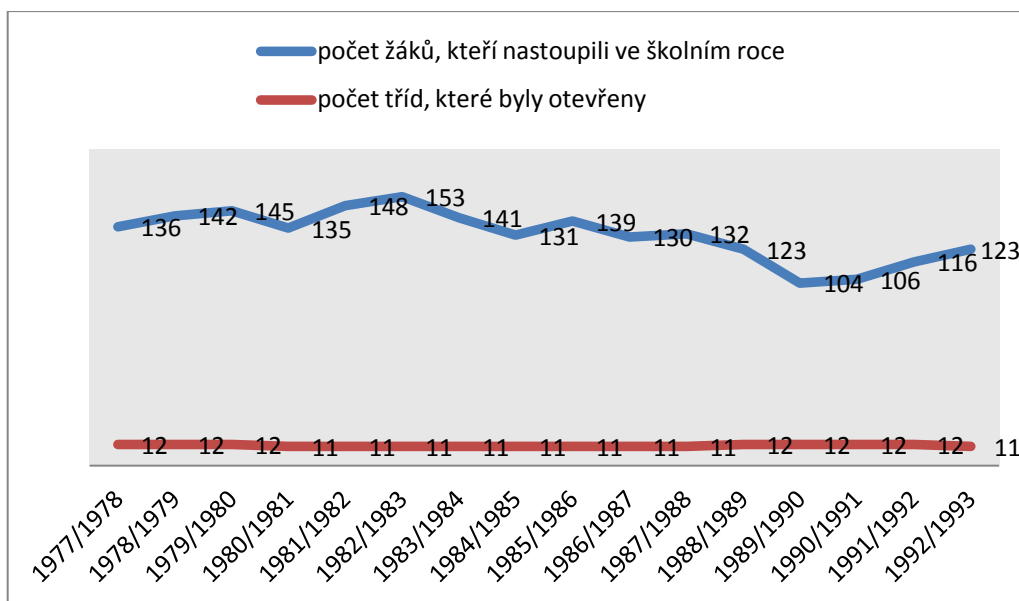
Graf č. 5: Porovnání počtu přijatých žáků ve školních letech 1960-1977

Dále si myslím, že stojí za zmínku školní rok 1968/1969 a 1969/1970, kdy došlo ke vstupu armád států Varšavské smlouvy pod vedením sovětské armády a tudíž k nelehké politické situaci. Ta školu jistým způsobem ovlivnila, ale nijak výrazně co se týče do počtu žáků, jak je patrné z grafu č. 5.

Období před a po roce 1989, kdy se z komunistického státu stal stát demokratický a školství v oblasti péče o mentálně postižené se dále vyvíjelo, školu až tak neovlivnil. Ačkoliv můžeme pozorovat pokles žáků v řádu desítek před a po roce 1989 v grafu č. 6.

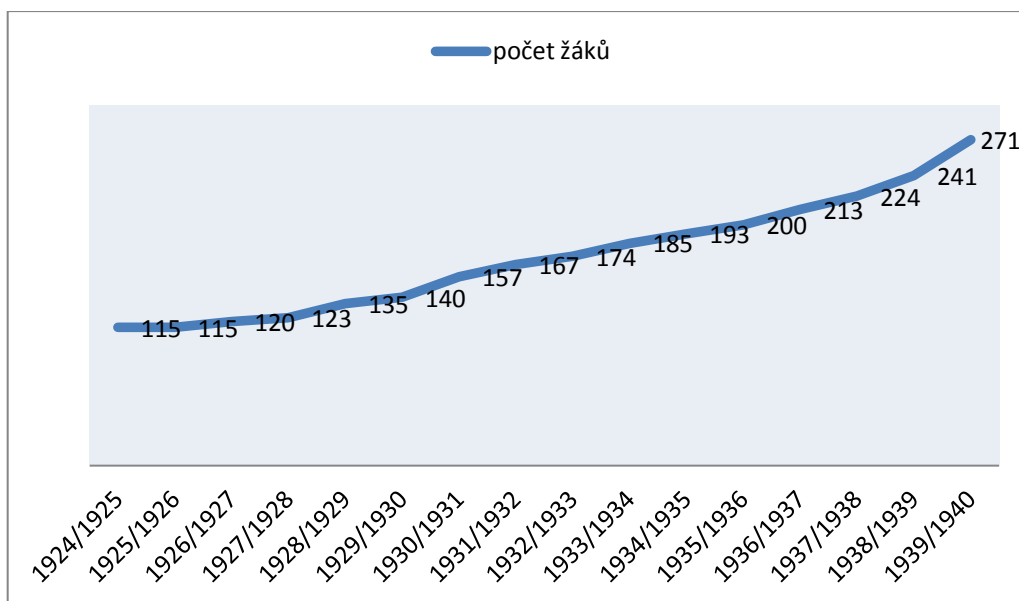
Graf č. 6: Porovnání počtu přijatých žáků ve školních letech 1977-1993

Po roce 1989 bylo v průměru o dvacet žáků na škole méně než před tímto rokem. Ve školním roce 1992/1993 již počet dětí opět vzrostl a to především z důvodu, že ke škole byla zřízena ještě Speciální rodinná škola. Jednotlivé počty žáků v jednotlivých školních letech, které se mi podařilo získat, jsou patrné ze zmíněných grafů č. 1 až č. 6.

Podle mého názoru, z tohoto základního výčtu jednotlivých školních let vyplývá, že z této kapitoly je patrné, že jednotlivá období, která ovlivňovala vzdělávání a péči o mentálně postižené se nijak výrazně nedotkla, co se týče do počtu žáků, této Základní praktické a Praktické školy Karla Herforta. Ačkoliv v určitých obdobích lze pozorovat pokles či nárůst žáků, je těžké s přesností určit čím to mohlo být způsobeno. V určitých letech se tak mohlo dít kvůli zvýšenému výskytu chorob, dále stěhování a samozřejmě legislativními úpravami či politickou situací. Myslím si, že s určitostí lze říci, že rok od roku počet žáků na této škole narůstal a to především z důvodu vývoje péče o mentálně postižené jedince, především tedy děti. Patrné je to na grafu č. 7, který znázorňuje, jak se vyvíjel počet žáků Pomocné třídy na Praze III v letech 1924-1940.

Graf č. 7: Pohyb žáků Pomocné třídy na Praze III. v letech 1924-1940

4.4 Vybrané školní roky z kroniky Základní školy praktické a Praktické školy Karla Herforta

V této podkapitole, jsem se snažila nastínit konkrétněji jednotlivé školní roky, které se mi podařilo ze zapůjčených kronik získat. Bohužel některé roky chyběly nebo byly zapsané jen velmi stroze.

Školní rok 1919/1920

Počátkem školního roku 1919/1920 byla na Praze 3 otevřena další pomocná třída, která byla umístěna ve stejné místnosti jako třída při obecné a občanské chlapecké škole v Praze. Ve výuce se třídy střídaly, každá měla svého ředitele, ale nově zřízená byla podřízena řediteli obecné a občanské chlapecké školy v Praze 3. Pro nedostatek místa však byla později tato třída zrušena a rozdělena do obecných škol.

Školní rok 1924/1925

Ačkoliv školy pomocné byly podle statutu pro pomocné školy pražské zřizovány pro mládež duševně úchylnou, vzdělání schopnou, přicházeli do ní často i žáci, kteří do ní nepatřili. Byly to děti s těžkými duševními úchytkami, pro které by byla více platná

vhodně zařízená ústavní péče. Pomocné školy se tak staly „sběrnami“ pro takovéto děti, které byly vylučovány z obecných škol. Pro takovéto děti měla být zřízena u každé pomocné školy jednotřídní „přípravka“, která by je zaměstnaností a podle duševních a tělesných schopností vhodnými cviky přizpůsobila k případnému vstupu do pomocné školy. To vše pod vedením odborně vzdělaného učitele. Organizace tříd nebyla uspokojivá, jelikož systém tříd pod společnou správou školy obecné a občanské nebyl vyhovující. Tyto školy měly jiné potřeby, metody a cíle a proto se mohly rozvíjet jen tehdy, pokud by byly osamostatněny.

Školní rok 1926/1927

Během školního roku 1926/1927 podal třídní učitel školy v Praze 3 návrh, aby všechny děti pomocných škol „Velké Prahy“ byly na začátku každého školního roku prohlédnuty odborným lékařem ušních, nosních a hltanových nemocí. U dětí, u kterých by se prokázala potřeba nápravy a léčby vad řeči, by měl být zřízen kurz při pomocné škole, který by se pod vedením vysokoškolského učitele zabýval nápravou. Tento návrh byl v počátku zamítnut kvůli nedostatku financí. V příštím školním roce 1927/1928 byl již takovýto kurz vytvořen.

Školní rok 1928/1929

Výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 6. 9. 1928 c. 111. 126 byly zavedeny na dobu tří let osnovy a výchovné směrnice pro školy dětí úchylných. Dále 27. června 1929 byl vydán zákon č. 86. Sb. ze dne 24. května 1929 o pomocných školách (třídách), který obsahoval: „O účelu a zařízení pomocných škol (tříd) (§1-5), O školní docházce (§6-9), O učitelstvu pomocných škol (tříd) (§12-14), O zrušení veřejných pomocných škol (tříd) (§15), O úhradě nákladu na veřejné pomocné školy (třídy) (§16), Zvláštní ustanovení o pomocných školách okresních a zemských (§17), O soukromých pomocných školách (třídách) (§18), O správě pomocných škol (tříd) a dozoru k nim (§19), Přejícná a závěrečná ustanovení (§20-23).

Školní rok 1938/1939

Tento školní rok se učilo velmi krátce, jelikož vojska zabírala školy. Školní práce byla také narušena vnitřními zásahy, jelikož docházelo k propouštění vdaných učitelek

a k pensiování všech 55ti letých žen. Dalším otřesem pak bylo zabránění celého státu Němci a zřízení Protektorátu Čech a Moravy. Tato situace ovlivnila práci na škole především tím, že se žáci s rodiči uchýlili na venkov a děti z ústavní péče byly dány rodičům na celé dva měsíce. Až v listopadu pak začala pravidelná výuka a práce na škole. V době kdy škola byla uzavřena, děti které neodjely s rodiči na venkov, navštěvovaly obecné školy.

Školní rok 1939/1940

Školní rok začal až 16. října a to díky velké nemocnosti dětí, způsobené dětskou obrnou a jinými nakažlivými nemocemi, které se velmi rozšířily. Proběhla také velmi vysoká obměna žáků, která měla špatný vliv na práci s žáky v pomocné škole. Tento rok se nedoporučovaly žádné výlety, vycházky ani žádná shromáždění na veřejných místech.

Školní rok 1960/1961

V tomto školním roce došlo ke sloučení první Zvláštní školy v Praze 1, Kostečné ulici a druhé Zvláštní školy v Praze 1, Josefské ulici č. 9. Došlo ke vzniku jedné Zvláštní školy v Praze 1 v Josefské ulici č. 4.

Školní rok 1965/1966

Tento školní rok byly spojeny Zvláštní škola Josefská 4 a Ostrovní 11 a vznikla tak jediná zvláštní škola na obvodu Praha 1. Díky tomuto si prošla obdobím neklidu, jelikož nějaký čas trvalo stmelit kolektiv, jak učitelů, tak žáků, obou škol. Často se objevovaly kázeňské potíže, které byly znásobeny nedostatečným prostorem ve školní budově. Mimořádné vypětí sil pedagogů, podnětené rekonstrukcí střechy mělo za následek zhoršení zdravotního stavu učitelů. Škola měla vytyčen náročný plán práce a to především v oblasti výchovy. Úsilím všech pracovníků se podařilo zvládnout nekázeň, která na škole panovala. Nakonec byl splněn i výukový plán a celková úroveň znalostí i chování žactva byla na stoupající úrovni. Koncem školního roku již oba odlišné kolektivy splynuly. Během tohoto roku byla také prohloubena speciální péče o tělesně postižené děti a to tím, že na škole byla prováděna zvláštní tělesná výchova ve třech odděleních a také individuální logopedická péče v pěti odděleních. Pracovní podmínky

pro výuku nebyly na nejlepší úrovni. Dílny nebyly dostatečně vybaveny, chyběly nástroje a zařízení. Také byl malý počet místností pro výuku a pro zřízení dalších dílen. V závěru roku se projevíly pozitivní výsledky úporné výchovné práce všech členů učitelského sboru a vychovatelek školní družiny.

Školní rok 1967/1968

V tomto roce proběhly změny v učebním plánu Zvláštních škol. Došlo ke snížení počtu hodin ve vyšších postupných ročnících z 32 vyučovacích hodin na 30 hodin. Dále byly zredukovány hodiny tělesné výchovy na 1 hodinu týdně ve vyšších postupových ročnících.

Školní rok 1968/1969

Tento školní rok byl předznamenán vstupem armád států Varšavské smlouvy pod vedením sovětské armády, které obsadili celé území ČSSR. Tento čin vyvolal těžkou a vleklou politickou situaci. Škola byla tímto činem poznamenána především díky usmrcení jejích dvou absolventů, což vyvolalo u starších žáků velké vzrušení, jelikož se s nimi znali. Školní rok byl zahájen 2. září za přítomnosti s. Dra. Musila, který byl vedoucím oddělení škol pro mládež vyžadující zvláštní péči MŠ. Byl přítomen i poradě učitelského sboru, kterému vyslovil uznání za připravenost a úplnost i v takto těžkých dnech. Musil zhodnotil současnou velmi obtížnou situaci a požádal ředitele a učitelský sbor aby, nečekali na instrukce ústředních školských úřadů, ale aby pracovali samostatně, tak jak již zahájili v úsilí o normalizaci poměrů. Ředitel školy S. Chudoba byl rozhodnut plnit výchovný i výukový plán za všech okolností. Pracovní plán této školy byl splněn, ačkoliv přibývalo výchovných obtíží, jelikož ze ZDŠ přicházeli žáci, kteří byli zkažení, bez pracovních návyků, se sklonem k záškoláctví. Po celý školní rok bylo dbáno na důslednou péči v oblasti čistoty a hygieny.

Školní rok 1969/1970

Tento školní rok si prošel učitelský sbor velmi namáhavou cestu, v důsledku nepříznivé politické situace. V průběhu roku se objevily u žáků výkyvy v chování a rovněž i v prospěchu. Vzrostlo záškoláctví, a to především díky narušení navyklých stereotypů u debilních dětí a nebyla možná jejich důsledná kontrola. Školní úřady

postupovali proti rodičům benevolentně. Škola byla také navržena jako fakultní škola pro katedru speciální pedagogiky při PF UK v Praze. Ředitel školy absolvoval nomenkulturní pohovor před komisí OV KSČ v Praze 1 a jako nestraník byl potvrzen v ředitelské funkci i na další školní rok.

Školní rok 1978/1979

Od tohoto roku došlo k realizaci nového pojetí výchovně vzdělávacího procesu na zvláštních školách. V 1. postupovém ročníku se vyučovalo podle prozatímních osnov, byly však vypracovávány nové pracovní listy z matematiky. Postupně byla do tohoto roku přinesena podstatná změna v práci na zvláštní škole. Realizování nového pojetí výchovně vzdělávacího procesu v 1. ročníku se podařilo. Další významné bylo zavedení nové dokumentace, kdy byl položen základ pro komplexní péči a plánovitý rozvoj osobnosti každého postiženého dítěte.

Školní rok 1992/1993

V tomto školním roce byla jako součást školy zřízena Speciální rodinná škola. Do zvláštní školy nastoupilo 123 žáků, kteří byli rozděleni do 11 tříd. Škole bylo navráceno pět velkých místností ve druhém poschodí budovy, ze kterých bylo vybudováno několik učeben. Dvě třídy, jedna učebna pro psaní na stroji a dvě krejčovské dílny.

Školní rok 1993/1994

Do zvláštní školy nastoupilo 85 žáků, do praktické školy bylo přijato z prvních ročníků 26 žáků a nově bylo přijato 24 žáků. Speciální rodinná škola změnila název na Praktická rodinná škola. Byly pro ni vybudovány dvě cvičné kuchyně a také bylo zlepšeno prostředí krejčovských dílen.

Změna názvů předmětů ve Speciální rodinné škole

1992/1993

Český jazyk, Výchova k občanství, Matematika, Tělesná výchova, Německý jazyk, Odívání, Vaření a příprava pokrmů, Estetická výchova, Zdraví a rodinná výchova

1993/1994

Český jazyk a literatura, Výchova k občanství, Matematika, Tělesná výchova, Zdravotní výchova, Výtvarná výchova, Hudební výchova, Ruční práce, Příprava pokrmů, Německý jazyk, Psaní na stroji

5 SHRNUÍ CELKOVÉHO VÝVOJE V PÉČI O MENTÁLNĚ POSTIŽENÉ

V této kapitole bych ráda ve stručnosti shrnula celkový vývoj v péči, výchově a vzdělávání mentálně postižených. Jesenský (2000) ve své publikaci „Základy komprehenzivní speciální pedagogiky“ rozčlenil jednotlivá období této péče do osmi stadií.

Prvním stadiem je **stadium represivní**. To je charakteristické lhostejným postojem k mentálně postiženým jedincům. Je to období raného a středního starověku, kde bylo přežití a existence člověka spojeno s jeho zdatností. Pokud jedinec tyto vlastnosti nevykazoval, byl zbaven života, jelikož příprava na jeho život byla naprosto nevýznamná a zbytečná. Takový jedinec nebyl schopen splňovat to, co se od něho očekávalo. Naopak brzdil tamější společnost.

Dále v období pozdního starověku nastalo **stadium výběrově utilizační**. To již v sobě neslo určité prvky péče, ale pouze z toho důvodu, aby tito jedinci byli využíváni k zotročování. Docházelo k využívání jejich schopností, které jim zůstaly zachovány.

Stadium charitativních postojů, které je již typické pro období středověku, v sobě neslo určitou péči a ošetřování. Dělo se tak především v souvislosti s rozvojem křesťanství v evropské kultuře. Na mentálně postižené již bylo pohlíženo jako na „boží tvory“, kteří si zaslouží péči.

Dalším stádiem, které Jesenský (2000) uvádí je **stadium humánně filantropickým**. To se zrodilo v období renesance (14. - 16. století) a je významné především svým zájmem o člověka a jeho lidskou důstojnost. Zde již můžeme pozorovat určité prvky ve výchově a péči, které pro tyto jedince bylo nějakým způsobem přínosné.

Dále **altruisticko segregační stádium**, typické pro období osvícenství je významné především svou snahou o uspokojování i vyšších potřeb člověka a nejen těch základních. „Byly položeny základy vysoce specifikované, ale současně segregované výchovy a vzdělávání jednotlivých skupin handicapovaných.“ (Jesenský 2000, str. 35)

Šestým stádiem je **stadium rehabilitačně emancipačním**. To nastoupilo s rozvojem moderní společnosti 19. – 20. století. Zde již dochází k opravdovému

rozvoji v péči o mentálně postižené. Vznikaly speciální třídy a školy, které již mohly poskytnout plnohodnotnou péči, výchovu a vzdělání takto handicapovaných jedincům. Zde je významné zmínit publikaci „Nárys speciální pedagogiky“ Miloše Sováka (1972), který uvádí a především zdůrazňuje fakt, že by všichni, kteří jsou toho schopni, handicapované nevyjímaje, se měli účastnit práce pro společnost.

Sedmé **stadium preventivně integrační** je pak spojeno s postmoderní společností koncem 20. století. Je charakteristickým především úsilím: „...o aplikaci Listiny práv a svobod na situaci handicapovaných...“, a formulováním: „...požadavků specifických práv handicapovaných a snahou o dosažení plné nezávislosti...a partnerského soužití handicapovaných s intaktními na bázi integrace těchto dvou vrstev obyvatelstva. Vzhledem k ekonomickým handicapům se očekává podpora a solidární pomoc intaktních...Integrace se týká většiny aktivit handicapovaných včetně jejich výchovy a vzdělávání. Předpokladem integrace je vysoký stupeň rozvoje uchovaných schopností a kompenzace poškozených funkcí a schopností. Tyto procesy se mimo jiné spojují se zdravým způsobem života a v konečném důsledku působí výrazně preventivně jak směrem k defektivitě, tak také směrem k handicapům, které by měly být sníženy na minimum nebo zcela vymizet.“ (Jesenský, 2000, str. 36) Za zmínku zde stojí preventivní opatření vzniku mentálního postižení, kterým se mimo jiné zabývají ve svých publikacích autoři jako např. Švarcová, Valenta nebo Müller.

A konečně osmým stádiem je **stadium nevyřazování handicapovaných z hlavního proudu**. To je charakteristické pro společnost 21. století. Navazuje na stádium předchozí a je jeho pokračováním. Převládající snahou tohoto stadia je integrace mentálně postižených, ačkoliv již není žádoucí tuto integraci obhajovat, ale naopak je nutné vysvětlovat a také zdůrazňovat jakoukoliv formu segregace a diskriminace. (Jesenský, 2000)

Tímto závěrečným shrnutím jednotlivých stádií vývoje jsem se snažila vytyčit průběh v péči o mentálně postižené. Pokud se podíváme a srovnáme první a poslední stádium, je až neuvěřitelné jak s těmito jedinci bylo zacházeno. Kolik let trvalo, než se vyvinula taková péče, která by těmito jedincům byla schopna dát své místo ve společnosti. V dnešní době má každý právo na život, vzdělávání, péči i výchovu.

To vše vychází z Listiny základních práv a svobod. Významné je nakonec zmínit Školský zákon č.561/2044Sb., který byl významný především změnami v názvech škol.

Nelze tvrdit, že určité postoje jednotlivých období se v jiných obdobích nevyskytují a nepůsobí v nich. Jesenský (2000) například uvádí, že altruismus či charita se v určitých situacích ukazuje jako funkční i dnes. (Jesenský, 2000)

ZÁVĚR

Již v historii mentálně či jinak postižení poutali pozornost a to především díky svému vzhledu a chování. V porovnání s „normálním“ jedincem byly a jsou jejich běžné fyzické, sociální či psychické projevy odlišné.

Tato práce měla za cíl nastínit především vývoj v péči o tyto jedince, to jak se vyvíjelo postavení těchto jedinců v oblasti vzdělávání.

Pokud se podíváme na počátky vývoje, zjistíme, že takto postižení jedinci neměli téměř žádnou šanci na přežití. V průběhu jednotlivých let se péče o ně vyvíjela, až dosáhla úrovně jakou má dnes.

Díky studiu mnoha historických i současných materiálů této problematiky, jsem si rozšířila, poupravila a především získala mnoho informací a zajímavých poznatků nejen o problémech s kterými se mentálně postižení potýkali, ale také s řadou významných odborníků a „lidí“, kteří vytvořili značné úsilí a zájem pomoci těmto našim spoluobčanům vyrovnat se se svým handicapem, být užiteční pro společnost, získat možnosti vzdělání a umožnit jim integraci do společnosti.

Bohužel stále v dnešní době, přesto že již je společnost značně vyvinuta, existuje mnoho nevyřešených a neřešených problémů a to jak v oblasti sociální péče, tak v zaměstnávání mentálně postižených jedinců. Uplyne tak ještě dlouhá doba, než dojde k téměř dokonalému zkvalitnění života mentálně postižených jedinců.

SEZNAM LITERATURY

- BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J.** *Psychopedie:Texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vydání. Brno : Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-161-4.
- ČERNÁ, M. a kol.** *Česká psychopedie : speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. 1. vydání. Praha : Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1565-3.
- ČERNÁ, M., NOVOTNÝ, J., STEJSKAL, B., ZEMKOVÁ, J.** *Kapitoly z psychopedie*. Praha : Karolinum, 1995. ISBN 80-7066-899-7.
- EISOVÁ, A.** *Kapitoly z dějin psychopedie*. Praha : SPN, 1983.
- FRAINOK, P.** *Psychopedie:speciální pedagogika mentálně retardovaných*. 1. vydání. Ostrava : Ostravská Univerzita, Pedagogická fakulta, 2002. ISBN 80-7042-247-5.
- HERFORT, K.** *Historický vývoj péče o slabomyslné u nás:přednáška konaná dne 20. XII. 1929 v Brně na prvním sjezdu pořádaném zemským spolkem pro péči o duševně úchylné na Moravě*. 1. vydání. V Praze : K. Herfort, 1930.
- HERFORT, K.** *Péče o slabomyslné*. 1. vydání. V Praze : K. Herfort, 1928.
- HERFORT, K.** *Soubor prací univ. Prof. MUDr. Karla Herforta (S úvodem Josefa Zemana)*. 1. vydání. V Praze : Nákladem Spolku pro péči o slabomyslné v R.Č.S., 1932.
- HERFORT, K.** *Třicet let ve službách slabomyslných (vzpomínky a výhledy)*. 1. vydání. V Praze : K. Herfort, 1931.
- JESENSKÝ, J.** *Základy komprehenzivní speciální pedagogiky*. 1. vydání. Hradec Králové : Gaudeamus, 2000. ISBN 80-7041-196-1.
- KRONIKA** První pomocné třídy v Praze III. 1910-1940
- KRONIKA** Základní školy praktické a Praktické školy Karla Herforta 1960-2012
- LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD**
- MONATOVÁ, L.** *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. vydání. Brno : Paido, 1998. ISBN 80-85931-60-5.
- NÝVLTOVÁ, V.** *Psychopatologie pro speciální pedagogy*. 2. vydání. Praha : vydavatelství UJAK , 2010. ISBN 978-80-86723-85-3.
- PIPEKOVÁ, J.** *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3. vydání. Brno : Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-198-0 .
- SOVÁK, M.** *Nárys speciální pedagogiky*. 4. vydání. Praha : SPN, 1980.

SOVÁK, M. *Nárys speciální pedagogiky: Vysokoškolská učebnice pro pedagogické fakulty*. 3. vydání. Praha : SPN, 1977.

ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. 4. vydání. Praha : Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-889-0.

VALENTA, M. *Psychopedie : (Teoretické základy a metodika)*. 4. vydání. Praha : Parta, 2009. ISBN 978-80-7320-137-1.

VENCOVSKÝ, E. *Čtení o psychiatrii*. 1. vydání. Praha : Avicenum, 1983.

VÍTKOVÁ, M. *Paradigma somatopedie*. 1. vydání. Brno : Masarykova Univerzita, 1998. ISBN 80-210-1953-0.

Zákon č. 31/53 Sb.

Zákon č. 86/29 Sb.

Zákon č. 188/60 Sb.

Zákon č. 561/2044 Sb.

Zákon č. 95/48 Sb.

ZEMAN, J. 1939. *Dějiny péče o slabomyslné*. Praha : Spolek pro péči o slabomyslné, 1939.

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Porovnání počtu dětí na začátku a na konci školního roku v Pomocné třídě na Praze III v letech 1910-1924.....	52
Graf č. 2: Porovnání počtu dětí na začátku a na konci školního roku v Pomocné třídě na Praze III v letech 1924-1940.....	53
Graf č. 3: Porovnání počtu dětí na začátku a na konci školního roku v Pomocné třídě při staroměstské obecné dívčí škole v Praze I v letech 1922-1940.....	54
Graf č. 4: Porovnání počtu dětí na začátku a na konci školního roku v Pomocné třídě při obecné škole chlapecké v Praze VI na Vyšehradě v letech 1922-1940	54
Graf č. 5: Porovnání počtu přijatých žáků ve školních letech 1960-1977.....	55
Graf č. 6: Porovnání počtu přijatých žáků ve školních letech 1977-1993.....	56
Graf č. 7: Pohyb žáků Pomocné třídy na Praze III. v letech 1924-1940	57

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jana Hazuková

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: prezenční

Název práce: Historie péče o mentálně postižené

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 55

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 20

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů:0

Počet internetových zdrojů:0

Počet ostatních zdrojů:7

Vedoucí práce: PhDr. Josef Novotný, CSc.